

Research Paper

Strategic Planning to Empower Rural Women in Kermanshah Province through Entrepreneurship Application of Meta-SWOT Technique

*Amirhossein Alibaygi¹, Masoumeh Taghibaygi²

1. Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture & Natura Resources, Razi University, Kermanshah, Iran.
2. PhD Graduate, Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agricultural Engineering and Rural Department, Khuzestan Agriculture Sciences and Natural Resources University, Mollasani, Iran.

Citation: Alibaygi, A., & Taghibaygi, M. (2023). [Strategic Planning to Empower Rural Women in Kermanshah Province through Entrepreneurship Application of Meta-SWOT Technique (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 14(1), 90-115, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2023.351332.1796>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2023.351332.1796>

Received: 18 Nov. 2022

Accepted: 09 April 2023

ABSTRACT

The present research was carried out with the aim of strategic planning of empowerment of rural women of Kermanshah province through entrepreneurship in a descriptive-analytical way. Data was collected through interviews and questionnaires. Meta-SWOT software was used to analyze the data. Participants in the research are 18 experts on rural women's affairs in the agricultural jihad organization, Imam Khomani relief committee, Governor's office, Welfare, Rural Cooperative Organization, General Development of Cooperative, Work and Social Welfare of the Province and Razi University who were selected purposefully to identify and prioritize rural women's entrepreneurship empowerment strategies based on the 5 steps of the Meta-SWOT technique. According to the results, two factors, "high capacities in agriculture of the province", and "the presence of medicinal and comestible plants" had the highest weights, which indicated their importance compared to other factors in the development of entrepreneurship empowerment of rural women in Kermanshah province. The results of the investigation of environmental factors also indicated that the factor of "complete lack of coordination between executive organs" with the highest power and effectiveness was an obstacle to the development of rural women entrepreneurship in Kermanshah province. Based on the strategic plan, three important strategies for empowering women's entrepreneurship are "promoting social solidarity and facilitating the communication network between rural women"; "compilation of laws and providing fields for supporting rural women's home productions and markets" and "creating the necessary contexts and platforms to support the handicrafts brand of agricultural and livestock products".

Key words:

Empowerment, Entrepreneurial, Rural women, Development strategies, Social solidarity

Copyright © 2023, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

Today, many experts believe that full development is not possible without the

participation and involvement of all groups and individuals in society. Therefore, it is important to emphasize the empowerment of women. The meaning of empowerment is that people take steps to change their life situation by improving their abilities and skills and having self-esteem, independence and self-efficacy, as well as access to

participation and involvement of all groups and individuals in society. Therefore, it is important to emphasize the empowerment of women. The meaning of empowerment is that people take steps to change their life situation by improving their abilities and skills and having self-esteem, independence and self-efficacy, as well as access to

* Corresponding Author:

Amirhossein Alibaygi, PhD

Address: Department of Agricultural Extension and Education, College of Agriculture & Natura Resources, Razi University, Kermanshah, Iran.

Tel: +98 (918) 8565101

E-mail: baygi1@gmail.com

economic and social opportunities. One of the measures that have been taken into consideration in the direction of empowerment is empowerment through entrepreneurship, which is a new stage in economic development. Empowerment of entrepreneurship means that people have the necessary self-confidence to take risks and be able to accept the risks of starting an activity, mobilize and collect the necessary resources in line with the activities, and be able to find a suitable market for their business and finally start a business.

2. Methodology

The research is descriptive-analytical in nature and practical in terms of purpose. Collecting the required information was done through interviews and questionnaires. The people who participated in the research were 18 experts from rural women's affairs of the province in the Agricultural Jihad Organization, the Imam Khomeini Relief Committee, the Governor's Office and Razi University, who were selected in a purposeful-criteria way (the criteria for selecting people was experience and research in the field of rural women) in order to identify and prioritize rural women's entrepreneurship empowerment strategies based on the five stages of the Meta-SWOT technique.

3. Results

According to the results, two factors "high capacities in the province in agricultural fields" and "presence of medicinal and edible plants" had the highest weights, which indicated their importance compared to other factors in the development of entrepreneurship empowerment of rural women in Kermanshah province. The results of the investigation of environmental factors also indicated that the factor of "complete lack of coordination between executive bodies" with the greatest amount of power and influence is an obstacle to the development of entrepreneurship empowerment of rural women in Kermanshah province. Based on the strategic plan, 17 desirable strategies were introduced for the development of rural women's entrepreneurship empowerment. The three most important strategies for women's entrepreneurship empowerment are "Promoting social cohesion and facilitating the communication network between rural women"; "Developing laws and providing grounds for supporting rural women's home productions and markets" and "Creating the necessary grounds and platforms for supporting the brand of handicrafts, agricultural and livestock products."

4. Discussion

Based on the presented strategic map, it was found that the resources and capabilities available in the province in order to empower rural women's entrepreneurship are very rare, inimitable and irreplaceable. In fact, as it was said, 20 internal resources and capabilities were introduced by experts for rural areas, and based on the weight, it was determined that these resources and capabilities are not very rare in the rural areas of the province, and if only by relying on these resources and the internal capabilities of the province we want to act in the direction of empowering rural women's entrepreneurship, the desired result is not achieved, and the overcoming of obstacles and environmental factors hinders the empowerment of rural women's entrepreneurship. However, among the internal resources and capabilities, two factors "high capacities in the province in the fields of agriculture" and "the presence of medicinal and food plants for cars" had the highest weights, which are necessary in order to empower rural women's entrepreneurship. Other factors should also be considered. But the existence of high capacity in the field of handicrafts (carpets, rugs, quilts, etc.); the existence of private/native investors and their desire to develop agriculture; Providing more facilities to the investors and the attention, look and concern of the provincial officials towards the empowerment of rural women respectively had the highest degree of compatibility with the goals of empowering rural women's entrepreneurship.

5. Conclusion

Conducting this research by identifying internal resources and capabilities in the direction of empowering rural women's entrepreneurship, obstacles in this path and finally providing strategies for empowering rural women's entrepreneurship can play an important role in improving the economic and social status of households and consequently their lives. This category is especially important in the studied area, despite the high capacity of women for extensive participation in various productive and non-productive activities. It is obvious that the identification of empowerment and entrepreneurship strategies among rural women has placed the necessary knowledge in front of the planners of the private and public sectors in order to reduce the limitations with decisions based on objective facts. To develop rural women's entrepreneurship and empower them, and as a result, provide sustainable development of rural areas. Because the emergence and development of entrepreneurship is not a random phenomenon, but this phenomenon is dependent on several factors (including economic, social, cultural factors, etc.), which are often referred to as the conditions of entrepreneurship development and empowerment.

Acknowledgments

This article is taken from the research project of the fund for the support of researchers and technologists of the country. Entitled "Identification of harms and strategies for the empowerment of rural women in kermanshah region" and number 4001144, thanks to the efforts of all the responsible and persistent people in the fund, as well as all the friends and loved ones who they assisted the researchers in interviewing and completing the questionnaire.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

برنامه‌ریزی راهبردی توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه از طریق کارآفرینی: کاربرد تکنیک Meta-SWOT

* امیرحسین علی‌بیگی^۱، معصومه تقی‌بیگی^۲

۱- دانشیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

۲- دانش‌آموخته دکتری، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی و عمران روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۲۷ آبان ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: ۲۰ فروردین ۱۴۰۲

پژوهش حاضر با هدف برنامه‌ریزی راهبردی توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه از طریق کارآفرینی به صورت توصیفی - تحلیلی انجام و از طریق مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه داده‌ها گردآوری شد. به منظور تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Meta-SWOT استفاده شد. افراد مشارکت‌کننده در پژوهش تعداد ۱۸ نفر از خبرگان امور زنان روستایی استان در سازمان جهاد کشاورزی، کمیته امداد امام خمینی، استانداری، سازمان بهزیستی، سازمان تعاون روستایی، اداره کل کار، تعاون و رفاه اجتماعی استان و دانشگاه رازی بودند که به صورت هدفمند-معیاری انتخاب شدند. به منظور شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بر اساس پنج مرحله تکنیک Meta-SWOT اقدام شد. بر اساس نتایج دو عامل «ظرفیت بالا در کشاورزی استان» و «وجود گیاهان دارویی و خوراکی» دارای بالاترین اوزان بودند که این نشانگر اهمیت آن‌ها نسبت به سایر عوامل در توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه بود. نتایج بررسی عوامل محیطی نیز حاکی از آن بود که عامل «عدم هماهنگی کامل بین دستگاه‌های اجرایی» با بیشترین میزان قدرت و تأثیرگذاری، به عنوان مانع توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه است. بر اساس نقشه راهبردی، سه راهبرد مهم توانمندسازی کارآفرینی زنان «ارتقای انسجام اجتماعی و تسهیل شبکه ارتباطی بین زنان روستایی»، «تدوین قوانین و فراهم نمودن زمینه‌هایی برای حمایت از تولیدات و بازارهای خانگی زنان روستایی» و «ایجاد زمینه‌ها و بسترهای لازم جهت حمایت از برند صنایع دستی، فراورده‌های کشاورزی و دامی»، است. پیشنهاد می‌شود با ارائه مهارت‌های آموزشی از طریق دوره‌های فنی - حرفه‌ای، کارآفرینی، کشاورزی، ترویجی و بازاریابی در ارتباط با ظرفیت‌های منطقه و اهمیت آن‌ها ضمن تقویت دانش علمی و عملی زنان روستایی به توسعه توانمندسازی آن‌ها کمک نمود.

کلیدواژه‌ها:

توانمندسازی، کارآفرینی، زنان روستایی، راهبردهای توسعه، انسجام اجتماعی

مقدمه

ساعات کار جهان را بر عهده داشته و ۱۰ درصد درآمد جهان را نیز آنان به دست می‌آورند، اما دوسوم بی‌سوادان جهان را زنان تشکیل می‌دهند و کمتر از یک درصد از دارایی‌های جهان را در اختیار دارند (Azimi, 2021). گزارش‌های جهانی در مورد زنان تصاویر دردناکی از فقر، ساعات کار بالا، درصد کم تملک دارایی‌ها و مالکیت‌های حقوقی، سطح پایین تحصیل و اشتغال و حتی وضعیت اجتماعی نامناسب را به تصویر می‌کشد. گرچه در بعضی از جوامع زنان هم‌سطح مردان در نظر گرفته می‌شوند، اما در اکثر جوامع، زنان را به عنوان شهروندان درجه دو در نظر می‌گیرند. حتی در کشورهای توسعه‌یافته که دارای بهترین وضعیت حقوق بشر در کشورشان هستند، مشارکت زنان در اکثر زمینه‌ها به دلیل تسلط مردانه به حداقل رسیده است (Venkadesh, 2012).

نوسازی و توسعه، دستاوردهای نامتعادلی را برای مردان و زنان کشورهای در حال توسعه داشته است، به گونه‌ای که مردان بهره‌ور و زنان قربانیان این فرایند بوده‌اند. اگر جامعه‌ای بخواهد در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موفق باشد، به‌طور قطع نیازمند نیروی زنان خواهد بود (Sujatha Gangadhar & Malyadri, 2017). جامعه‌ای که برای رسیدن به توسعه تلاش می‌کند، نیازمند تحقق عدالت اجتماعی است که این امر در سایه بهبود شرایط زنان در تمامی عرصه‌ها قابل دستیابی است (Abdul et al., 2017; Roy et al., 2019). باین‌حال آمار نشان از وضعیت نامناسب زنان در فرایند توسعه دارد. به‌طور کلی زنان ۶۷ درصد

* نویسنده مسئول:

دکتر امیرحسین علی‌بیگی

نشانی: کرمانشاه، بزرگراه امام خمینی (ره)، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی.

تلفن: ۰۱۸۵۶۵۱۰۱ (۹۱۸) ۹۸+

پست الکترونیکی: baygi1@gmail.com

از دهه ۱۹۷۰، مشارکت زنان در مسیر توسعه مطرح شد و در دو دهه اخیر تغییر و تحولات فراوانی باعث شده است جهان به سوی عدالت جنسیتی پیش رود و آن را بخشی لاینفک از فرایند توسعه بدانند. به علاوه امروزه بسیاری از کارشناسان معتقدند که توسعه کامل بدون مشارکت و دخالت تمامی گروه‌ها و افراد جامعه امکان‌پذیر نیست (Dehaghi et al., 2014; Alkire et al., 2013; Hoque et al., 2020). بنابراین تأکید بر توانمندسازی زنان مطرح است (Azimi, 2021; Hoque et al., 2020; Huis et al., 2017; Gates & Gates, 2017; Tesfy & Tadele, 2014; Islam et al., 2021; Manouchehri et al., 2012). منظور از توانمندسازی این است که افراد با ارتقای توانایی‌ها و مهارت‌های خود و برخورداری از عزت‌نفس، استقلال و خود اثربخشی، همچنین دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی برای تغییر وضعیت زندگی خود گام بردارند (Alhaji Ali & Salisu, 2019). توانمندسازی زنان باعث می‌شود که آن‌ها ضمن دسترسی به منابع و تسهیلات، از استقلال مالی، قدرت بازپرداخت وام و قدرت پس‌انداز برخوردار بوده و نقش فعالی در اجتماع داشته باشند. همچنین نگرش مثبتی به نقش زنان در جامعه داشته و از استقلال، اعتماد به نفس و خودکارآمدی، عزت‌نفس، توانایی بیان آرزوها و پیگیری علایق خود برخوردار باشند (Azimi, 2021). بر این اساس می‌توان گفت توانمندسازی زنان یکی از راهکارهایی است که توسط آن می‌توان علاوه بر تسهیل دسترسی آنان به منابع تولید و افزایش درآمد، مشارکت آنان در فعالیت‌های جمعی مربوط به توسعه را تسهیل نمود (Anabestani et al., 2018). یکی از اقداماتی که جهت توانمندسازی مورد توجه قرار گرفته است، توانمندسازی از طریق کارآفرینی است که مرحله‌ای جدید در توسعه اقتصادی است (Golkarfard & Rezaimoghadam, 2019). توانمندسازی کارآفرینی به این معنا است که افراد از اعتماد به نفس لازم برای ریسک‌پذیری برخوردار باشند و بتوانند مخاطرات شروع یک فعالیت را بپذیرند، منابع لازم را برای فعالیت‌ها بسیج و گردآوری کنند و بتوانند بازار مناسبی برای کسب‌وکار خود فراهم نمایند و در نهایت اقدام به راه‌اندازی یک کسب‌وکار نمایند (Motie Langrodi et al., 2012). توسعه روستایی نیز پیوند تنگاتنگی با کارآفرینی دارد و کارآفرینی می‌تواند روند توسعه در روستاها را تسریع نماید و درآمد کشاورزان و سایر شاغلان را بهبود بخشد (Noor et al., 2021). اندیشمندان رواج دهنده توسعه روستایی، کارآفرینی زنان را به‌منزله یک مداخله راهبردی می‌دانند که می‌تواند فرایند توسعه روستایی را تسریع بخشد. کارآفرینی زنان می‌تواند با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی روستاها داشته باشد (Nahusenay, 2017). باتوجه به نقش‌های چندگانه زنان روستایی در کشاورزی، دامپروری، خانه‌داری و صنایع دستی در ایران و سایر نقاط جهان می‌توان گفت زنان روستایی با انجام فعالیت‌های درون منزل و بیرون از منزل عهده‌دار نقش‌های مهمی در رسیدن به توسعه روستایی هستند (Rostami

et al., 2014). در عین حال باتوجه به اینکه فعالیت‌های عمده مناطق روستایی توسط زنان انجام می‌پذیرد، لذا در چهارچوب مفهوم توسعه روستایی و کشاورزی، آنچه بیشتر باید مورد توجه و دقت قرار گیرد تأکید بر ارتقای کیفیت و توانمندسازی این منابع عظیم انسانی و بهبود وضعیت و کارآفرینی آنان در عرصه جوامع روستایی است. نکته مهم این است که فعالیت‌های کارآفرینی زنان علاوه بر اینکه زمینه‌های کاهش فقر را فراهم کرده، از طریق ایجاد سرمایه اجتماعی، افزایش آگاهی، ظرفیت‌سازی، احساس پیشرفت، بهبود توان حل مسئله در مسائل مرتبط به زنان و اجتماع، موجب توانمندی آن‌ها می‌شود و می‌توانند در جامعه مشارکت بیشتری داشته باشند (Siami & Satarivand, 2021). این موضوع به‌خصوص در ارتباط با زنان روستایی از اولویت و اهمیت بالایی برخوردار است، چراکه بر اساس مطالعات فائو بیش از ۷۵ درصد از جمعیت فقرای کشورهای جهان در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و زنان روستایی از مهم‌ترین قشرهای فعال روستایی هستند که می‌توانند نقش اساسی در تحقق اهداف توسعه پایدار داشته باشند (Savari et al., 2022). این در حالی است که ۷۰ درصد از جمعیت فقرای کشورهای جهان را زنان تشکیل می‌دهند که مناطق روستایی و زنان روستایی ایران نیز از این قاعده مستثنا نیستند (Saydai & Sadeghi, 2014). به‌طوری‌که بیشتر زنان روستایی و به‌خصوص درصد بالاتری از زنان سرپرست خانوار روستایی ایران با مسائلی از جمله تهیدستی، عدم اشتغال، اضطراب از آینده‌ای نامعلوم، کمبود پشتیبانی اقتصادی و اجتماعی از سوی دولت، محدودیت بیمه و ... مواجه هستند (Siami & Satarivand, 2021) و بیش از نیمی از خانواده‌هایی که زنان سرپرستی آن‌ها را به عهده دارند به‌عنوان تهیدست‌ترین افراد جامعه شناخته شده‌اند (Farajpour et al., 2015). از سویی مهاجرت فصلی مردان در سال‌های اخیر از نواحی روستایی موجب برهم خوردن ترکیب سنی و جنسی در روستا، برهم خوردن تقسیم‌کار جنسیتی و افزایش حجم کار زنان روستایی در زمینه کشاورزی و دامداری شده است (Vatankhahe Noghani et al., 2016). لیکن بسیاری از کارهای کشاورزی انجام‌شده توسط آن‌ها بدون پاداش اقتصادی است و به همین دلیل از سوی برنامه‌ریزان نادیده گرفته شده‌اند (Barghi et al., 2013). کار زنان روستایی به علت دریافت نکردن مزد، حقیر، پست و نامنظم انگاشته می‌شود و از مسیر طبیعی جریان توسعه بازمی‌ماند که این امر می‌تواند پیامدهای پیش‌بینی‌نشده بسیار مخرب و منفی را برای کل ساختار جامعه داشته باشد (Ghanbari et al., 2016). در صورتی‌که با فراهم نمودن زمینه گسترش توانایی‌های کارآفرینی زنان روستایی می‌توان روند توسعه منابع انسانی، توسعه نهادی، توسعه سازمانی و در مجموع توسعه روستایی را تسهیل نمود (Malekifard et al., 2021). چراکه تجارب مرتبط با روند توسعه اقتصادی در کشورهای درحال توسعه بیانگر این واقعیت است که اقتصاد تحت تأثیر کارآفرینی است و تا زمانی که زمینه گسترش توانایی‌های کارآفرینی زنان

می‌دهد که ارتباط مثبت و معنی‌داری بین فعالیت‌های کارآفرینانه و رشد اقتصادی وجود دارد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی به‌منظور تغییر الگوی زندگی کنونی به الگوی مطلوب و شایسته انسانی، کاهش شکاف شهر و روستا و ایجاد برابری اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی است. باتوجه به اهمیت موضوع، این پژوهش با هدف کلی برنامه‌ریزی راهبردی توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه از طریق کارآفرینی انجام شد.

مروری بر ادبیات موضوع

توانمندسازی یک مفهوم چندمنظوره^۱، چندبعدی^۲ و چندلایه^۳ است (Venkadish, 2012). توانمندسازی یک ارزش ذاتی^۴ است که ارزش ابزاری^۵ نیز دارد و هم در سطح فرد و هم در سطح جمعی عنوان شده و می‌تواند شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی یا سیاسی باشد. توانمندسازی زنان یکی از مفاهیم اصلی توسعه است و دلیل تأکید بر توانمندسازی زنان، بدین سبب است که زنان بیش از مردان، در معرض فقر و تبعیض جنسیتی قرار دارند و موانع و محدودیت‌های زیادی بر سر راه تغییر و تحول پایگاه اقتصادی و اجتماعی آنان وجود دارد. توانمندسازی به زنان این امکان را می‌دهد تا هویت اصلی و توانایی‌شان را در همه زوایای زندگی درک کنند. توجه به رهیافت‌های تقویت و توسعه توانمندی‌های زنان، نه تنها به نفع خود آنان است، بلکه به اقتصاد خانوار نیز کمک می‌کند. توانمندسازی زنان نیازمند نگاهی عمیق‌تر و برخوردی همه‌جانبه‌تر است، به‌ویژه آنکه جمعیت زنان، یک گروه همگن نیستند و در میان آن‌ها گروه‌های متعددی مانند زنان فقیر، اقلیت‌های قومی، سرپرست خانوار و ... وجود دارد (Nourozi, 2016). توانمندسازی زنان فرایند داشتن و استفاده از منابع به شیوه‌های رسمی برای دستیابی به دستاوردهای خاص است. تعاریف توانمندسازی بر گسترش ظرفیت‌های فردی زنان و تمرکز آزادانه بر انتخاب شخصی تأکید می‌کند (Huis et al., 2017). استرامکوویست^۶ توانمندسازی را به‌عنوان یک مفهوم چندوجهی شامل اجزای مختلفی از جمله درک زنان از علل سرکوب آن‌ها تا عمل جمعی به‌عنوان یک گروه برای تغییر اجتماعی توصیف می‌کند که بر این فرض استوار است که مشارکت در گروه‌های کوچک با یک دستورالعمل جمعی، اولین گام در جهت توانمندسازی زنان است (Tripathi & Singh, 2018).

نظریه‌پردازی توانمندسازی بر دو دیدگاه اصلی در این فرایند

روستایی به‌عنوان نیمی از جمعیت جامعه روستایی فراهم نشود و آسیب‌های موجود در این مسیر شناسایی و برطرف نگردد و آن‌ها به درجه‌ای از توانمندی در تسلط بیشتر بر منابع و کسب منافع برای خوداتکایی قابل قبول و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها نرسند، این بازیگران پنهان به جایگاهی که درخور منزلت انسانی آن‌هاست، دست نخواهند یافت (Rezai Moghadam & Nematpour, 2014; Azimi, 2021; Ketabi et al., 2013). لذا می‌توان گفت که توانمندسازی زنان روستایی از طریق کارآفرینی موضوع مهمی است که لزوم پرداختن به آن یک ضرورت است.

بخش روستایی استان کرمانشاه به کشاورزی متکی و شغل اصلی بسیاری از روستائیان کشاورزی است. زنان روستایی این منطقه در تمامی فعالیت‌های کشاورزی همپای مردان علاوه بر امور خانه‌داری، همسرداری و بچه‌داری سهیم هستند، اما برخی مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که زنان روستایی استان کرمانشاه از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و مشارکت سیاسی وضعیت مناسبی ندارند (Reshadat et al., 2014; Maleki et al., 2015). به‌طوری‌که در استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۶ از ۱۵۶۸ نفر دهیار تنها ۱۰۵ نفر (۶/۶ درصد) از دهیاران زن بودند و از تعداد ۴۸۵۸ نفر عضو شوراهای اسلامی روستا تنها ۱۰۰ نفر از آنان (تقریباً ۲ درصد) را زنان به خود اختصاص داده‌اند که نشان می‌دهد باتوجه به جمعیت زنان روستایی استان، هنوز راه پرفرازونشیبی پیش روی ارتقای جایگاه مدیریتی زنان در روستا وجود دارد، معضل دیگر نرخ بیکاری زنان روستایی استان است، به‌طوری‌که نرخ بیکاری زنان طبق آمار سال ۹۵ به ۴۱ درصد افزایش یافته که استان کرمانشاه در مقایسه با سایر استان‌های کشور بالاترین نرخ بیکاری را به خود اختصاص داده است و در وضعیت بحرانی قرار دارد. بر اساس آمار، نرخ مشارکت اقتصادی زنان روستایی در سال ۱۳۹۵، ۱۰ درصد بوده در حالی که برای مردان روستایی این رقم ۷۱/۴ درصد بوده است. همچنین استان کرمانشاه از نظر نرخ مشارکت اقتصادی زنان روستایی جایگاه ۲۷ را در کشور به خود اختصاص داده است (Azimi, 2021). مطالعات نشان می‌دهد که آسیب‌های روانی، فقر آموزشی - رفاهی، آسیب‌های اجتماعی، فقر اقتصادی - بهداشتی و چالش‌های فراروی ازدواج، از جمله مشکلات زنان و دختران روستایی در استان کرمانشاه است (Rostami et al., 2014). گزارش «نگاهی به وضعیت زنان در استان کرمانشاه» نیز که در سال ۱۳۹۴ توسط معاونت رئیس‌جمهور در امور زنان تهیه شد حاکی از نامطلوب بودن شرایط زنان این استان است که یکی از دلایل اصلی این امر، روندهای نامطلوب گذشته و عدم تحقق اهداف برنامه توسعه در حوزه زنان است. به‌طور قطع افزایش توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه در شرایط اقتصادی فعلی جامعه و مهاجرت برخی از مردان و افراد جوان روستا به شهرها به قصد پیدا کردن شغل می‌تواند در کاهش فقر روستایی و بهبود معیشت پایدار خانواده‌ها مؤثر باشد. چراکه نتایج حاصل از مطالعات تطبیقی پروژه دیده‌بان جهانی کارآفرینی نشان

1. Multi-faceted
2. Multi-dimensional
3. Multi-layered
4. Intrinsic value
5. Instrumental value
6. Stromquist

زنان و افزایش توانایی‌ها و مهارت‌های آنان به‌ویژه در زمینه کارآفرینی می‌تواند نقش مهمی در ارتقای وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارها و در نتیجه زندگی آن‌ها داشته باشد که در پژوهش پیشرو به این مهم پرداخته شده است. در ارتباط با توانمندسازی کارآفرینی زنان مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که در ادامه به اهم نتایج آن‌ها پرداخته می‌شود.

نور^۸ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که کارآفرینی باعث افزایش قدرت تصمیم‌گیری در زنان می‌شود. در این پژوهش مشخص شد موانع اصلی که زنان کارآفرین با آن مواجه هستند شامل: عدم حمایت دولت، دشواری دسترسی به وام بانکی، کمبود آموزش‌های کارآفرینی و عدم آگاهی زنان در زمینه کارآفرینی است.

توانمندسازی زنان از طریق توسعه کارآفرینی در بنگلادش توسط هاگ^۹ و همکاران (۲۰۲۰) مورد بررسی قرار گرفت. آن‌ها در مطالعه خود شش مؤلفه چهارچوب قانونی، دسترسی به خدمات ملی، آموزش کارآفرینی، دسترسی به تسهیلات، نقش انجمن‌های تجاری زنان و مشارکت خانواده و همسر را بر توسعه کارآفرینی زنان مورد بررسی قرار دادند. بر اساس نتایج، آموزش کارآفرینی، انجمن‌های حمایتی مختلف و همکاری خانواده و همسر بر توانمندی کارآفرینی زنان مؤثر است. اما بین توانمندی کارآفرینی و دسترسی به منابع مالی و تسهیلات ارتباطی وجود نداشت. همچنین بر اساس نتیجه مطالعه آن‌ها توسعه کارآفرینی بر ابعاد سه‌گانه توانمندی یعنی اقتصادی، رهبری و اجتماعی مؤثر است. راهبردهای کارآفرینی و توانمندسازی زنان برای توسعه ملی توسط الحاجی علی^{۱۰} و سالیسو^{۱۱} (۲۰۱۹) مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج، ارائه آموزش رایگان، برنامه کسب مهارت، ارائه وام معوقه به‌منظور توسعه کارآفرینی زنان مهم است. همچنین نتیجه پژوهش نشان داد که موانع فرهنگی، دسترسی نابرابر به آموزش و سرمایه ناکافی باعث عدم توانمندی زنان می‌شود.

نتیجه مطالعه بیگ^{۱۱} و همکاران (۲۰۱۷) با عنوان تأثیر توانمندسازی زنان در توسعه روستایی پاکستان نشان داد که آموزش، فرصت‌های شغلی و دسترسی به رسانه‌ها به‌ویژه تلویزیون نقش مؤثری بر توانمندسازی زنان دارد.

کامارگاتام و میشر^{۱۲} (۲۰۱۶) در پژوهش خود در زمینه بررسی کارآفرینی زنان روستایی در هند به این نتیجه دست یافتند که عدم تعادل بین تعهدات خانوادگی و شغلی زنان، عدم مالکیت مستقیم دارایی، آزادی مالی پایین زنان روستایی، فقدان

تأکید می‌کند: اول: فردی، یعنی از طریق ظرفیت‌ها، توانایی‌های فردی زنان و فعالیت آزادانه و دیگری جمع‌گرایی، یعنی از طریق رفتار جمعی و پیروی از هنجارهای فرهنگی که بر رشد جمعی تأکید دارند. بر اساس این نظریه می‌توان گفت کارآفرینی هر دو بعد توانمندسازی یعنی فردی و جمعی را در برمی‌گیرد. این واژه از اصطلاح فرانسوی Entrepreneurie مشتق شده است که به معنای قبول مسئولیت، تعقیب فرصت‌ها، تأمین نیازها و خواسته‌ها از طریق نوآوری و راهاندازی یک کسب‌وکار تجاری است (Albericht, 2013). محققان و پژوهشگران مختلف از کارآفرینی تعاریف متعددی ذکر کرده‌اند. به‌عنوان مثال، جوزف شومپتر^۷ کارآفرینی را «فرض تعریف‌شده ریسک و مسئولیت در طراحی و پیاده‌سازی استراتژی کسب‌وکار و یا شروع یک کسب‌وکار» تعریف می‌کند (Mathew, 2010). همچنین وی، کارآفرینی را به‌عنوان نیروی برهم‌زننده اقتصاد به کار برده و آن را با عنوان «تخریب خلاق» نام‌گذاری می‌کند (Kazemi & Moghimi, 2019). می‌توان مفهوم کارآفرینی را به ارزش‌آفرینی نیز تعبیر کرد. در این معنا، انسانی که دارای قدرت درک و پیدا کردن خلأ و فرصت‌ها است و از طریق پرورش ایده و تبدیل فکر خود به یک محصول و خدمت جدید، در جامعه اقدام به ارزش‌آفرینی از هیچ می‌کند، کارآفرین نامیده می‌شود (Jomayni et al., 2017). در تعریفی دیگر، کارآفرینان کسانی هستند که همراه با خطرپذیری، فرصت‌ها را غنیمت می‌شمرند و با تکیه بر اندیشه‌ها و تجربه‌های خویش راهکارهای تازه برای سودآوری جستجو می‌کنند (Ahmadi et al., 2018). به‌علاوه، کارآفرین کسی است که به تنهایی یا با مشارکت، کاری را با خلاقیت و نوآوری به راه انداخته یا پذیرفته (Knorr, 2011) و با قبول مخاطره‌های مالی، اجتماعی، اخلاقی و روانی، با خلاقیت و نوآوری محصولات جدیدی را تولید می‌کند تا در بازار بر رقبا غلبه نماید (Zariye et al., 2021). زنان کارآفرین زنانی هستند که با خلق ایده‌های نو و یا با نوآوری و ابتکارات شخصی و استفاده بهینه از فرصت‌ها و منابع و با قبول خطرپذیری به تولید محصولات یا خدمات جدید اقدام می‌کنند که باعث خوداشتغالی و ایجاد مشاغل جدید می‌شود (Rostamalizadeh & Jomezadeh, 2019). باتوجه‌به تعاریف فوق می‌توان ویژگی‌هایی برای زنان توانمند کارآفرین از قبیل تمایل قوی برای استقلال، نوآوری، ریسک‌پذیری، ابتکار، مهارت‌های کسب‌وکار، دانش، تمایل زیاد به کامیابی، سخت‌کوشی، پافشاری و دور‌نماسازی خارق‌العاده را نام برد (Mat & Razak, 2011). از طرفی، اهداف زنان کارآفرین از ورود به کارآفرینی عبارت است از: دستیابی به استقلال، مهیا ساختن شرایط بهتر زندگی، اجتناب از فقر، به دست آوردن قدرت و اعتبار در جامعه، تأمین شرایط مطلوب زندگی شخصی در زمان سالمندی، مفید بودن برای جامعه و سایر افراد، عدم رضایت از شغل فردی و شناخت و بروز استعدادها و توانایی‌های شخص (Kamberido, 2020). بر این اساس می‌توان گفت توانمندسازی

7. Jozef Shompiter

8. Noor

9. Hauck

10. Alhaji Ali and Salisu

11. Baig

12. Kumar Gautam & Mishra

مهارت‌های کارآفرینی و مالی در زنان ثروتمند و فقیر، سهل‌انگاری مؤسسات مالی، نداشتن برنامه‌ریزی مناسب در زندگی، سطح تحصیلات پایین، ناآگاهی از ظرفیت‌های خود، ریسک‌پذیری پایین، مشکل کار با کارگران مرد، عدم انعطاف‌پذیری، نداشتن ارتباط با زنان موفق کارآفرین روستایی از مشکلات عمده توسعه کارآفرینی زنان روستایی در هند است.

تحلیل استراتژیک از راهبردهای توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر کارآفرینی توسط **صیامی و ستاریوند (۲۰۲۱)** نشان داد که از بین راهبردهای متنوع در توانمندسازی کارآفرینی زنان سرپرست خانوار در محلات انصار و اروند مشهد، گسترش کارگاه‌های کسب‌وکار زنان، ارتقا انسجام اجتماعی و شبکه روابط بانوان، جذب سرمایه‌گذار و ارائه تسهیلات و حمایت از خوداشتغالی زنان سرپرست خانوار بیش از دیگر راهبردها می‌تواند به تقویت توانمندی زنان سرپرست خانوار در زمینه کارآفرینی کمک نماید. نتیجه مطالعه‌ای با عنوان «استراتژی‌های توسعه کارآفرینی در بین زنان روستایی با استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی استراتژیک در بخش نصرآباد شهرستان تربت جام» توسط **قاسمی و همکاران (۲۰۲۱)** نشان داد که به دلیل توانمندی و ظرفیت منطقه، توسعه کارآفرینی در زنان روستایی نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب در جهت ایجاد تشکل‌های کارآفرینی زنان روستایی است. زیرا ورود زنان روستایی به تشکل‌ها زمینه توانمندسازی آن‌ها را فراهم و توسعه کارآفرینی را در بین آن‌ها تسریع می‌بخشد. بر اساس نتیجه پژوهش **رفیعی و همکاران (۲۰۲۰)** زمینه‌های فرهنگی (سطح تحصیلات، شرکت در کارگاه‌ها، دریافت مشاوره از انجمن‌های تخصصی، شرکت در دوره‌های کارآفرینی، مشاوره با سایر کارآفرینان) و اجتماعی (حمایت خانواده، حمایت سایر گروه‌ها، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، نگرش خانواده، نگرش عمومی به کارآفرینی محیط زندگی، الگوپذیری گرایش عمومی به کارآفرینی، عضویت در انجمن‌های کارآفرینی، عضویت در گروه‌های کارآفرینی رسمی و غیررسمی، اعتماد اجتماعی) بیشترین تأثیر را بر توانمندی زنان داشته است. **فرا تحلیل عوامل مؤثر بر توانمندی کارآفرینی زنان روستایی توسط احمدی و همکاران (۲۰۱۹)** نشان داد که عوامل فردی مانند نیروی انسانی خلاق، حمایت‌های مالی و اقتصادی از زنان روستایی، عوامل فرهنگی و آموزشی و ارتقای زیرساخت‌های محیطی بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی مؤثر است.

مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه در توانمندسازی زنان روستایی در شهرستان محلات توسط **عناستانی و همکاران (۲۰۱۸)** مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش مهم‌ترین ویژگی‌های کارآفرینان یعنی توانایی مدیریت هزینه، زمان، ریسک و منابع انسانی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که افزایش مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه به توانمندی زنان روستایی کمک می‌کند

و این ارتباط در جهت مثبت است. نتیجه پژوهش **عناستانی و همکاران (۲۰۱۷)** نشان داد که متغیر توانمندسازی زنان روستایی با مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه (مدیریت هزینه، مدیریت زمان، مدیریت ریسک، مدیریت منابع انسانی و مدیریت کیفیت) دارای ارتباط مثبت و معناداری است. نتیجه پژوهشی توسط **کرمی و آگهی (۲۰۱۶)** نشان داد که از طریق راهبردهای تهاجمی همچون آموزش و توسعه مهارت‌های کارآفرینی و فنی، شناخت منابع کسب ایده، استفاده از فناوری‌های نوین، افزایش دسترسی به منابع مالی و آموزشی، دسترسی به شبکه‌های تجاری، ایجاد نمایشگاه‌ها و همایش‌های کاربردی، راهبرد انطباقی از جمله ایجاد زمینه استفاده از تسهیلات بانکی؛ راهبردهای اقتضایی همچون کاهش تهدید عدم امکان ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع، کاهش بروکراسی اداری، دشواری دریافت مجوز و بسترسازی به‌منظور ایجاد بازار مناسب تولیدات؛ راهبرد دفاعی همچون در زمینه کاهش تهدیداتی همچون عدم امنیت اقتصادی می‌توان بستر توانمندسازی کارآفرینان بخش کشاورزی را بیشتر از گذشته فراهم نمود. بر اساس نتیجه مطالعه **کرمانی و همکاران (۲۰۱۴)** مدیریت تحول‌خواه، نیروی انسانی توانمند، ساختار سازمانی انعطاف‌پذیر، حاکمیت اخلاق حرفه‌ای و روحیه کارآفرینی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توانمندی کارآفرینی زنان سرپرست خانوار است. به نقل از **مطیعی لنگرودی و همکاران (۲۰۱۲)** ده عامل پشتکار، سازمانی، مالی و اقتصادی، آموزش و الگوی نقش، استقلال فردی، تجربه‌های قبلی، خلاقیت، احساس موفقیت و مرکز کنترل درونی بر توانمندی کارآفرینی روستائیان مؤثر است.

بررسی مطالعات گذشته نشان می‌دهد که بحث توانمندسازی زنان حدود دو دهه است که در محافل علمی مورد توجه محققان داخلی و خارجی قرار گرفته است. اما موضوع توانمندسازی با تأکید بر کارآفرینی و تمرکز بر موضوع زنان به‌ویژه زنان روستایی کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است. همچنین علی‌رغم سیر پیش‌رونده کارآفرینی در کشورهای مختلف آمار موجود بیانگر آن است که هنوز جامعه ایران نتوانسته است از توانمندی‌های مربوط به زنان کارآفرین به‌خصوص در نواحی روستایی استفاده نماید. لذا با توجه به اهمیت مشارکت فعال زنان همپای مردان در فعالیت‌های کشاورزی و دامداری، توانمندی پایین حدود نیمی از جمعیت زنان روستایی استان کرمانشاه (**Jaliliyan, 2014**)، همچنین عدم وجود پژوهش در ارتباط با شناسایی راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی، ضرورت انجام این پژوهش احساس می‌شود. از طرفی مرور مطالعات گذشته نشان می‌دهد که در رابطه با موانع و آسیب‌های دو محور عمده پژوهش یعنی کارآفرینی و توانمندسازی سوابق علمی و پژوهشی وجود دارد. اما در هنگام قرار دادن این دو مبحث در کنار و در ترکیب با هم، منابع پژوهش کاهش می‌یابند. همچنین مرور مطالعات صورت گرفته در ارتباط با موضوع پژوهش نشان می‌دهد که در مکان‌های مختلف جغرافیایی موانع توانمندسازی و توسعه کارآفرینی زنان

وزن‌دهی این عوامل می‌توان از روش‌ها و مدل‌های گوناگونی مانند روش دلفی، مدل تحلیل شبکه‌ای، مدل آنتروپی شانون و غیره استفاده کرد. در این پژوهش از تحلیل سلسله مراتبی استفاده شد.

در سومین گام از شناسایی و اولویت‌بندی راهبردها، به ارزیابی عوامل کلیدی مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه بر اساس دیدگاه مبتنی بر منابع از لحاظ چهار بعد بالارزش بودن، کمیاب بودن، تقلیدناپذیر و غیرقابل جایگزین بودن^{۱۳} پرداخته شد. در واقع این گام از تکنیک متاسوات برای پاسخ‌گویی به چالش «چگونگی تشخیص ایجاد مزیت رقابتی پایدار بین هر یک از منابع و قابلیت‌ها» بر اساس طیف پنج‌تایی (بسیار مهم، مهم، متوسط، کم‌اهمیت، بسیار کم‌اهمیت) است که با نظرسنجی از خبرگان مربوطه انجام و سپس به سنجش آن در نرم‌افزار متا سوات اقدام شد.

در گام چهارم از تکنیک متاسوات به تحلیل عوامل محیطی مرتبط با استفاده از چهارچوب پستل^{۱۴} برای بررسی عوامل خارجی و محیطی غیرقابل کنترل اما ضروری برای توسعه توانمندسازی کارآفرینی که به صورت مستقیم بر محدوده مورد مطالعه تأثیر گذار است، استفاده شد. به عبارتی، به شناسایی عواملی که محدوده تحت مطالعه قادر به کنترل آن به صورت مستقیم نیست و از طرفی عواملی که برای موفقیت جهت رسیدن به هدف ضروری و حیاتی است، پرداخته شد. برای این منظور از تحلیل پستل بر اساس نظرات خبرگان در چهار معیار (وزن، تأثیر، احتمال افزایش و درجه اضطرار) اقدام شد. در ستون تأثیر باید میزان تأثیر این عوامل را در موفقیت سازمان بر اساس طیف «بسیار قوی، قوی، متوسط، ضعیف و بسیار ضعیف» تعیین کرد. در ستون احتمال افزایش، باید درجه احتمال افزایش این عوامل در طول دوره برنامه‌ریزی در یک طیف پنج‌قسمتی «بسیار بالا، بالا، متوسط، پایین و بسیار پایین» مشخص کرد که احتمال افزایش هر عامل را در دوره برنامه‌ریزی نشان می‌دهد. در ستون درجه ضرورت، باید میزان اضطراری بودن رفع این موارد را در پنج سطح «در طولانی‌مدت، نه خیلی فوری، فوری، خیلی فوری و بلافاصله» مورد ارزیابی قرار داد. در نهایت وزن این عوامل در پنج گروه اسمی بسیار مهم، مهم، متوسط، کم‌اهمیت و بسیار کم‌اهمیت تعیین می‌گردد.

در پنجمین گام از تکنیک متا سوات از پاسخ‌گویان موردنظر خواسته شد که با استفاده از تناسب راهبردی به ارزیابی ارتباط بین عوامل کلیدی (منابع و قابلیت‌ها) با عوامل خارجی بپردازند. یعنی این گام به دنبال این است که چگونه هر کدام از عوامل کلیدی مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان در ابعاد مختلف، فرصت‌ها را حمایت و تهدیدات را کاهش می‌دهند. سپس به

متفاوت بوده و باتوجه به بسترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه تفاوت بین موانع مذکور افزایش می‌یابد. لذا در پژوهش پیش رو به برنامه‌ریزی راهبردی توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه از طریق کارآفرینی پرداخته شده است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر با هدف برنامه‌ریزی راهبردی توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه از طریق کارآفرینی انجام شد. پژوهش باتوجه به ماهیت توصیفی - تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی است. از طریق مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه نسبت به گردآوری اطلاعات موردنیاز اقدام شد. افراد مشارکت‌کننده در پژوهش تعداد ۱۸ نفر از خبرگان امور زنان روستایی استان در سازمان‌ها و مؤسساتی بودند که در امر برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های حوزه زنان روستایی مشارکت داشتند که عبارت بودند از: امور بانوان و خانواده استانداری، سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه، کمیته امداد امام خمینی استان کرمانشاه، سازمان بهزیستی استان کرمانشاه، سازمان تعاون روستایی استان کرمانشاه، اداره کل کار، تعاون و رفاه اجتماعی استان کرمانشاه و دفتر امور بانوان و خانواده دانشگاه رازی که به صورت هدفمند - معیاری (معیار انتخاب افراد داشتن تجربه و کار اجرایی در زمینه زنان روستایی بود) انتخاب شدند. به منظور شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بر اساس پنج مرحله تکنیک Meta-SWOT اقدام شد. این تکنیک برخلاف سوات با اجتناب از تصمیم‌گیری‌های ذهنی و بهره‌گیری از تکنیک سیستماتیک، با دقت بالا و بر اساس رهیافت داخل به خارج و به نوعی دیدگاه مبتنی بر منابع شکل گرفته است که نسبت به تکنیک سوات از اهمیت بالاتری برخوردار است و بر اساس چهار معیار VRIO یعنی با ارزش، کمیاب، تقلید نشدنی و بدون جایگزین با دیدگاه جذب عوامل بیرونی قادر به ایجاد مزیت رقابتی است. به منظور تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Meta-SWOT استفاده شد. در ادامه روند انجام مراحل مختلف پژوهش به منظور دستیابی به راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بر اساس مراحل پنج‌گانه Meta-SWOT ارائه می‌گردد.

در مرحله نخست با مراجعه به نمونه تحقیق، اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان در سطوح مختلف (اولویت بالا، متوسط و کم) مشخص شد و اطلاعات تکمیلی پس از تحلیل محتوا و تعیین درجه اولویت وارد نرم‌افزار متا سوات شد.

در گام دوم شناسایی و وزن‌دهی عوامل داخلی (منابع و قابلیت‌ها) انجام شد، در این مرحله در ابتدا به شناسایی عوامل داخلی و کلیدی استان به منظور توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی (منابع و قابلیت‌ها) در سه مقوله منابع و قابلیت‌های مشهود (مالی و فیزیکی)، نامشهود (منابع معنوی، خصوصیات باطنی) و دانش فنی (Agarwal et al., 2012) اقدام شد. جهت

13. VRIO

14. PESTEL

سطح تحصیلات کارشناسی بودند. کم‌سن‌ترین پاسخ‌گو ۳۷ سال و مسن‌ترین ۵۹ سال سن داشت. میانگین سنی پاسخ‌گویان نیز ۴۳/۶ سال بود.

برنامه‌ریزی راهبردی توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه از طریق کارآفرینی

گام اول: تعیین اهداف

در گام نخست از تکنیک متا سوات که شناسایی اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه بود ۲۰ هدف اصلی شناسایی شد. به دلیل یکسان نبودن وزن اهداف شناسایی شده، با تکیه بر نظرات خبرگان، اهداف بر اساس میزان اهمیت در سه سطح بالا، متوسط و پایین اولویت‌بندی شدند^{۱۵}. در جدول شماره ۱ هر یک از اهداف بر اساس درجه اهمیت ارائه شده است. پس از تدوین اهداف و تعیین میزان اهمیت هر یک، اطلاعات وارد نرم‌افزار Meta-SWOT شد. هر هدف با کد Objectives در سایر مراحل نشان داده می‌شود.

گام دوم: شناسایی منابع و قابلیت‌های داخلی مناطق روستایی استان کرمانشاه جهت توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی

در این مرحله ۲۰ منبع و قابلیت داخلی مناطق روستایی استان کرمانشاه جهت توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شناسایی گردید. از آنجاکه این منابع و قابلیت‌ها از وزن و اهمیت یکسانی برخوردار نبودند، بنابراین بر اساس میزان تأثیری که می‌توانند در جهت دستیابی به هدف (توسعه توانمندسازی کارآفرینی) داشته باشند، توسط خبرگان وزن‌دهی شدند. بر اساس مقایسات زوجی و امتیازدهی صورت گرفته از سوی خبرگان در قالب سؤالات باز، مجموع وزن‌های تخصیص داده شده به ۱۰۰ رسید. جدول شماره ۲ نشان‌دهنده منابع و قابلیت‌های داخلی استان برای توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی است. لازم به ذکر است هر منبع و قابلیت با کد R and Capabilities (R) است &C) در سایر مراحل نشان داده شده است.

گام سوم: ارزیابی منابع و توانایی‌ها بر اساس دیدگاه مبتنی بر منابع

در مرحله قبلی ۲۰ منبع و قابلیت داخلی مناطق داخلی استان جهت توانمندسازی کارآفرینی مشخص شد (هر منبع و قابلیت با نماد R and C مشخص شده است). در این مرحله بر اساس دیدگاه مبتنی بر منابع، وضعیت قابلیت‌ها و منابع از نظر

بررسی تأثیر هر عامل کلیدی بر اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان به صورت دوجه‌دویی پرداخته شد، بدین منظور که به چه میزان منابع و قابلیت‌ها اهداف موردنظر را پشتیبانی می‌کنند. یعنی یکبار تناسب بین عوامل کلیدی (منابع و قابلیت‌ها) با عوامل خارجی و یکبار هم تناسب بین عوامل کلیدی (منابع و قابلیت‌ها) با اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان.

در مرحله بعدی از گام پنجم بر اساس تصمیم‌ها و مقایسه‌های قبلی نقشه راهبردی ترسیم شد. در یک تعریف علمی و تخصصی می‌توان گفت که تناسب راهبردی در واقع یک تناسب برنامه‌ریزی و کارشناسی شده است برای مقابله با تأثیرات منفی عوامل کلان و در بحث رقابت‌پذیری با رقبا که توانایی بیشتری سازگاری و انعطاف‌پذیری با شرایط پیش‌آمده از تأثیرات عوامل محیطی و آثار رقابتی را دارد.

پس از تحلیل منابع و قابلیت‌ها بر اساس دو معیار موقعیت مکانی بالا و به سمت راست و عوامل و اندازه‌های مناسب، نوبت به تحلیل آن‌ها بر اساس معیار نزدیکی عوامل داخلی (منابع و قابلیت‌ها) با عوامل خارجی رسید. این معیار، نشانگر آن دسته عوامل داخلی است که می‌تواند عوامل خارجی را حمایت کند. به عبارتی، آیا به‌منظور تدوین راهبرد، ترکیب این عوامل با یکدیگر راهگشا است و در چه اولویتی باید قرار بگیرند. بر این اساس در ادامه جهت تدوین نقشه راه به‌منظور رسیدن به هدف موردنظر و تدوین راهبردهای مطلوب جهت توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه، به قضاوت در خصوص ترکیب برخی منابع موجود و عوامل محیطی مؤثر بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی اقدام شد.

یافته‌ها

ویژگی فردی و حرفه‌ای پاسخ‌گویان

افراد مشارکت‌کننده در پژوهش تعداد ۱۸ نفر از خبرگان استان در سازمان‌ها و نهادهای مختلف مرتبط با زنان روستایی بودند که در این زمینه تجربه و سابقه داشتند. این افراد شامل: مشاورین بانوان استانداری (۲ نفر)، مدیرکل و کارشناس مسئول امور بانوان و خانواده استانداری (۲ نفر)، معاون و مدیر توسعه منابع انسانی اداره کل بهزیستی استان (۳ نفر)، مسئول دفتر توانمندسازی زنان و کارشناسان اداره کل بهزیستی استان (۵ نفر)، کارشناسان اداره خودکفایی و مشاور بانوان کمیته امداد امام خمینی (۳ نفر)، مسئول امور بانوان و خانواده دانشگاه رازی (۱ نفر) و کارشناسان اجرای پروژه‌های توانمندسازی سازمان جهاد کشاورزی (۲ نفر) بودند. میانگین سابقه خدمت پاسخ‌گویان ۱۹ سال بود. کمترین سابقه خدمت ۷ سال و بیشترین سابقه خدمت پاسخ‌گویان ۲۸ سال بود. از ۱۸ نفر مشارکت‌کننده، سطح تحصیلات ۱۳ نفر کارشناسی ارشد، ۳ نفر دکتری و ۲ نفر از پاسخ‌گویان دارای

15. Prioritize

است، پرداخته شد. برای انجام این مرحله از تحلیل PESTEL استفاده گردید. همان‌طور که جدول شماره ۴ نشان می‌دهد ۲۰ متغیر به‌عنوان عامل محیطی مؤثر بر توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شناسایی شد. این عوامل از لحاظ وزن، تأثیر، احتمال افزایش و درجه اضطراب مورد بررسی قرار گرفتند. به‌عنوان مثال از نظر پاسخ‌گویان عامل محیطی تحریم‌های بین‌المللی یک عامل بسیار مهم است که بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی می‌تواند تأثیر بسیار قوی داشته باشد، احتمال افزایش این عامل از نظر پاسخ‌گویان در آینده متوسط است و درجه اضطراب کاهش یا برطرف نمودن آن به‌عنوان یک مانع برای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی فوری است. وزن، تأثیر، احتمال افزایش و درجه اضطراب سایر عوامل محیطی در جدول شماره ۴ ارائه شده است. لازم به ذکر است هر عامل محیطی با کد PESTEL در سایر مراحل نشان داده شد.

نادر بودن^{۱۶}، تقلیدناپذیری^{۱۷} و غیرقابل جایگزینی^{۱۸} (سازمان‌دهی) (VRIO) بر اساس طیف پنج درجه‌ای (بسیار مهم، مهم، متوسط، کم‌اهمیت، بسیار کم‌اهمیت) و بر اساس نظر خبرگان مورد سنجش قرار گرفت (جدول شماره ۳).

گام چهارم: تحلیل عوامل محیطی مرتبط (PESTEL)

در این مرحله به ارزیابی عوامل محیطی مؤثر بر توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی که خارج از کنترل سازمان‌ها است (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی - فرهنگی، تکنولوژیکی، بوم‌شناختی و قانونی) و از طرفی برای موفقیت مجموعه ضروری، حیاتی و مؤثر بر فضای محدوده مورد مطالعه

16. Rare
17. Inimitable
18. Non-substitutable

جدول ۱. اهداف تعیین‌شده برای توسعه توانمندی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه.

کد	اهداف	سطح اولویت*
Objectives1	کاهش مهاجرت	اولویت بالا
Objectives2	بهبود فضای کسب‌وکار و ایجاد اشتغال پایدار	اولویت بالا
Objectives3	بهبود فضای زنجیره ارزش کسب‌وکار	اولویت بالا
Objectives4	بهبود معیشت و رفاه خانواده‌ها	اولویت بالا
Objectives5	توسعه پایدار اقتصادی نواحی روستایی	اولویت بالا
Objectives6	افزایش جذب گردشگر به نواحی روستایی	اولویت متوسط
Objectives7	تقویت بنیان‌های فرهنگی بومی و میراث معنوی روستا	اولویت بالا
Objectives8	تقویت و توسعه زیرساخت‌های نواحی روستایی	اولویت متوسط
Objectives9	برنامه‌ریزی بلندمدت در زمینه توانمندسازی زنان روستایی	اولویت متوسط
Objectives10	ایجاد بستر مناسب برای فعالیت جوانان و افراد تحصیل کرده	اولویت بالا
Objectives11	رشد صنایع تبدیلی و تکمیلی در منطقه و نواحی روستایی	اولویت متوسط
Objectives12	کاهش فقر و افزایش عزت‌نفس زنان	اولویت بالا
Objectives13	ایجاد چشم‌انداز بهتر برای فرزندان و تربیت نسلی توانمند	اولویت بالا
Objectives14	کاهش وابستگی زنان به سازمان‌های حمایتی	اولویت بالا
Objectives15	افزایش قدرت تصمیم‌گیری زنان	اولویت بالا
Objectives16	ارتقای خودکامادی زنان	اولویت بالا
Objectives17	کاهش آسیب‌های اجتماعی	اولویت بالا
Objectives18	ارتقای منزلت زنان روستایی و جایگاه روستاها در اقتصاد ملی	اولویت بالا
Objectives19	ایجاد روحیه همکاری در بین اعضای خانواده	اولویت متوسط
Objectives20	افزایش دسترسی زنان به منابع تولید	اولویت متوسط

* سطوح اولویت: بالا، متوسط، پایین.

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۲. منابع و قابلیت‌های داخلی استان برای توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی.

وزن	منابع و قابلیت‌ها	کد
۶	وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو	R and C1
۹	وجود ظرفیت بالا در زمینه‌های کشاورزی، دامداری، باغبانی و شیلات در استان	R and C2
۵	وجود بازارچه‌های مرزی به‌منظور توسعه صادرات	R and C3
۶	وجود منطقه ویژه اقتصادی	R and C4
۸	وجود آب‌وهوای چهارفصل	R and C5
۴	داشتن روستاها و آثار تاریخی با ثبت جهانی که زمینه توسعه و گسترش بازارهای محلی را با حضور و جذب گردشگران فراهم می‌سازد	R and C6
۳	وجود مراکز فرهنگی و هنری	R and C7
۴	قابلیت کشت محصولات سردسیری و گرمسیری با توجه به تنوع آب و هوایی	R and C8
۶	شناخته شدن به‌عنوان قطب کشاورزی	R and C9
۵	توجه، نگاه و دغدغه مسئولین استان به امر توانمندسازی زنان روستایی	R and C10
۸	وجود گیاهان دارویی و خوراکی	R and C11
۵	داشتن قدمت و پیشینه غنی در زمینه تولید و فرآوری محصولات دامی و صنایع دستی	R and C12
۴	تردد زوار عتیبات عالیات	R and C13
۷	وجود ظرفیت بالا در زمینه صنایع دستی (گیلم، فرش، گیوه و ..)	R and C14
۱	وجود سرمایه‌گذار خصوصی / بومی و تمایل آن‌ها به توسعه اقتصادی استان	R and C15
۴	وجود منابع آبی متنوع چشمه / سد / رودخانه / چاه	R and C16
۱	وسعت / مجاورت با شهر / استان هم‌جوار	R and C17
۳	ارائه تسهیلات بیشتر به سرمایه‌گذاران	R and C18
۵	داشتن مزیت در توسعه کشت‌های گلخانه‌ای	R and C19
۶	وجود ظرفیت در زمینه تولید مصنوعات و صنایع چوبی	R and C20

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

پژشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

جدول ۳. ارزیابی منابع و قابلیت‌ها بر اساس دیدگاه مبتنی بر منابع.

منابع و قابلیت‌ها	کمیاب	تقلیدناپذیر	غیرقابل جایگزین
R and C1	خنثی	خنثی	مخالف
R and C2	بسیار موافق	موافق	بسیار موافق
R and C3	موافق	موافق	موافق
R and C4	موافق	موافق	بسیار موافق
R and C5	موافق	خنثی	بسیار موافق
R and C6	مخالف	موافق	موافق
R and C7	مخالف	مخالف	خنثی
R and C8	موافق	موافق	موافق
R and C9	موافق	موافق	موافق
R and C10	مخالف	خنثی	مخالف
R and C11	بسیار موافق	بسیار موافق	بسیار موافق
R and C12	بسیار موافق	موافق	موافق

ادامه جدول ۳. ارزیابی منابع و قابلیت‌ها بر اساس دیدگاه مبتنی بر منابع.

منابع و قابلیت‌ها	کمیاب	تقلیدناپذیر	غیرقابل جایگزین
R and C13	موافق	موافق	موافق
R and C14	موافق	خنثی	خنثی
R and C15	مخالف	مخالف	مخالف
R and C16	موافق	موافق	موافق
R and C17	مخالف	مخالف	خنثی
R and C18	مخالف	مخالف	خنثی
R and C19	مخالف	خنثی	موافق
R and C20	خنثی	خنثی	خنثی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۴. عوامل محیطی مؤثر خارج از کنترل در توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه (تحلیل PESTEL).

کد	عامل	وزن	تأثیر	احتمال افزایش	درجه اضطرار
PESTEL1	تحریم‌های بین‌المللی	بسیار مهم	بسیار قوی	متوسط	فوری
PESTEL2	نوسانات شدید نرخ ارز	مهم	قوی	متوسط	فوری
PESTEL3	افزایش تورم	بسیار مهم	بسیار قوی	متوسط	فوری
PESTEL4	تغییرات آب و هوایی از جمله خشکسالی	مهم	بسیار قوی	بالا	فوری
PESTEL5	مهاجرت نیروی جوان از روستاها	مهم	بسیار قوی	متوسط	فوری
PESTEL6	فساد اداری فزاینده	متوسط	ضعیف	ضعیف	به‌زودی
PESTEL7	عدم وجود امنیت اجتماعی برای زنان در بازار کسب‌وکار	مهم	قوی	متوسط	فوری
PESTEL8	اعتماد ضعیف مؤسسات و شرکت‌ها به زنان	مهم	قوی	متوسط	فوری
PESTEL9	تغییر مکرر قوانین و مقررات دولتی	متوسط	متوسط	متوسط	نه بسیار زود
PESTEL10	عدم وجود آموزش و کمبود مهارت زنان در زمینه کارآفرینی	مهم	قوی	ضعیف	فوری
PESTEL11	نبود بازار فروش مناسب	بسیار مهم	بسیار قوی	متوسط	فوری
PESTEL12	قوانین و مقررات بانکی دست‌وپاگیر در دستیابی به تسهیلات	مهم	قوی	ضعیف	فوری
PESTEL13	مدیریت ضعیف	متوسط	متوسط	متوسط	به‌زودی
PESTEL14	سیاست‌های حمایتی مقطعی از زنان	مهم	قوی	متوسط	فوری
PESTEL15	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندی زنان روستایی	بسیار مهم	قوی	ضعیف	فوری
PESTEL16	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	بسیار مهم	قوی	بالا	فوری
PESTEL17	تهاجم فرهنگی	متوسط	قوی	بسیار بالا	فوری
PESTEL18	تداوم تخریب و از بین رفتن باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی	مهم	قوی	بالا	فوری
PESTEL19	ناهماهنگی و اختلاف بین دستگاه‌های اجرایی کشور	بسیار مهم	قوی	ضعیف	فوری
PESTEL20	عدم وجود فضای رقابتی در عرصه داخلی و به‌خصوص در مناطق روستایی	متوسط	متوسط	متوسط	به‌زودی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

گام پنجم: سنجش تناسب راهبردی

در این مرحله به ارزیابی میزان تأثیر پشتیبانی و تأثیرپذیری منابع و توانایی‌ها در عوامل محیطی که همان تناسب راهبردی است، پرداخته شده است.

الف: تناسب بین منابع و قابلیت‌ها با عوامل خارجی

در این مرحله از خبرگان مسائل مرتبط با زنان و کارآفرینی خواسته شد که به ارزیابی تأثیر منابع و امکانات با عوامل خارجی بپردازند. همان‌طور که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد ارتباط بین وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو با عوامل محیطی (عوامل مؤثر بر توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی که خارج از کنترل سازمان‌ها است (اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی، تکنولوژیکی، بوم‌شناختی و قانونی) و از طرفی برای موفقیت مجموعه ضروری، حیاتی و مؤثر بر فضای محدوده مورد مطالعه است) مانند تحریم بین‌المللی، نوسانات شدید نرخ ارز و تغییرات آب و هوایی بسیار ضعیف، اما با مهاجرت نیروی جوان از روستا بسیار قوی است. همچنین تناسب بین منبع و قابلیت دیگر استان یعنی وجود ظرفیت در زمینه کشاورزی، شیلات، باغبانی با عوامل محیطی مانند تحریم بین‌المللی، نوسانات شدید نرخ ارز و افزایش تورم بسیار ضعیف، اما ارتباط آن با تغییرات آب و هوایی و مهاجرت نیروی جوان از روستا قوی است. ارتباط بین تعداد دیگری از منابع و قابلیت‌های استان با عوامل محیطی در جدول ارائه شده است. از آنجا که مقایسه‌های دوبه‌دویی این عوامل حجم زیادی را در برمی‌گیرد، به ذکر چند مورد از آن اکتفا خواهد

جدول ۵. تناسب راهبردی بین منابع و قابلیت‌ها و عوامل خارجی.

سطوح مقایسه*	بسیار ضعیف	ضعیف	تأثردوی	قوی	بسیار قوی	عوامل محیطی (PESTEL)				
						PESTEL1 (تحریم بین‌المللی)	PESTEL2 (نوسانات شدید نرخ ارز)	PESTEL3 (افزایش تورم)	PESTEL4 (تغییرات آب و هوایی از جمله خشکسالی)	PESTEL5 (مهاجرت نیروی جوان از روستا)
منابع و قابلیت‌ها			R and C1 (وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو)	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار قوی	
			R and C2 (وجود ظرفیت در زمینه کشاورزی، شیلات، باغبانی و...)	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	قوی	قوی		
			R and C3 (وجود بازارچه مرزی در راستای توسعه صادرات)	قوی	قوی	تا حدودی	بسیار ضعیف	ضعیف		
			R and C4 (وجود منطقه ویژه اقتصادی)	قوی	قوی	تا حدودی	بسیار ضعیف	ضعیف		
			R and C5 (وجود آب‌وهوای چهارفصل)	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار ضعیف	بسیار قوی	قوی		
			R and C6 (داشتن روستاها و آثار تاریخی با ثبت جهانی)	ضعیف	تا حدودی	تا حدودی	ضعیف	ضعیف		

*تأثیر هر یک از منابع و قابلیت‌ها بر عوامل محیطی.

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

شد (جدول شماره ۵).

ب: تناسب بین منابع و قابلیت‌ها با اهداف

بعد از ارزیابی تناسب راهبردی بین منابع، توانایی‌ها و عوامل خارجی، بایستی میزان تأثیر منابع و توانایی‌ها بر اهداف پژوهش را تعیین کرد. همان‌طور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد تأثیر وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو با کاهش مهاجرت بسیار قوی و ارتباط این منبع با بهبود فضای کسب‌وکار و بهسازی زنجیره ارزش قوی است. همچنین ارتباط وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو با بهبود معیشت و رفاه خانواده‌ها ضعیف و با توسعه پایدار اقتصادی تا حدودی است. مقایسه بین سایر منابع و قابلیت‌ها با اهداف در جدول شماره ۶ ارائه شده است. طبق روال مرحله قبل از آنجا که مقایسات زوجی و دوبه‌دویی این عوامل حجم زیادی را در بر خواهد داشت، فقط به چند عامل نمونه اکتفا شده است.

ج: ترسیم نقشه راهبردی

در این مرحله با توجه به تصمیمات و مقایسات پیشین، اقدام به ترسیم نقشه راهبردی شد. منابع و توانایی‌ها با حباب‌های آبی (فیروزه‌ای) و عوامل کلان محیطی با حباب‌های نارنجی نشان داده شده است. در نقشه راهبردی، منابع و توانایی‌ها و عوامل خارجی بر مبنای سه معیار مورد تحلیل قرار گرفتند: الف) نزدیکی منابع و قابلیت‌ها با عوامل خارجی، ب) سمت افقی و فوقانی عوامل و ج) اندازه حباب‌ها (تصویر شماره ۱).

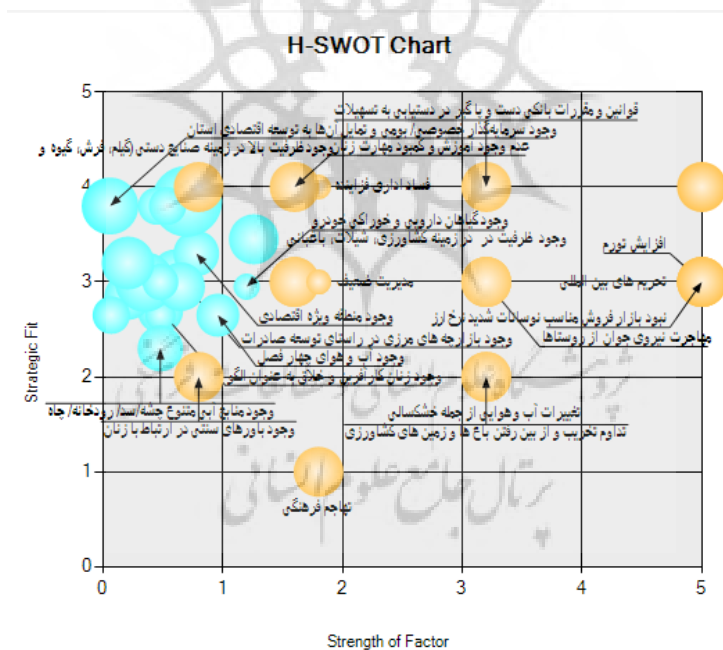
جدول ۶. تناسب راهبردی بین منابع و قابلیت‌ها با اهداف.

سطوح مقایسه*	بسیار ضعیف	ضعیف	تأخردی	قوی	بسیار قوی	اهداف (Objectives)					
						Objectives1 (کاهش مهاجرت)	Objectives2 (بهبود فضای کسب و کار و اشتغال پایدار)	Objectives3 (بهبودی زنجیره ارزش کسب و کار)	Objectives4 (بهبود معیشت و رفاه خانواده‌ها)	Objectives5 (توسعه پایدار اقتصادی نواحی روستایی)	
منابع و قابلیت‌ها						R and C1 (وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو)	بسیار قوی	قوی	قوی	ضعیف	تأخردی
						R and C2 (وجود ظرفیت در زمینه کشاورزی، شیلات، باغبانی و...)	بسیار قوی	بسیار قوی	قوی	قوی	قوی
						R and C3 (وجود بازارچه مرزی به‌منظور توسعه صادرات)	تأخردی	قوی	قوی	تأخردی	تأخردی
						R and C4 (وجود منطقه ویژه اقتصادی)	تأخردی	قوی	قوی	تأخردی	تأخردی
						R and C5 (وجود آب‌وهوای چهارفصل)	ضعیف	تأخردی	تأخردی	تأخردی	تأخردی
						R and C6 (داشتن روستاها و آثار تاریخی با ثبت جهانی)	بسیار ضعیف	تأخردی	قوی	تأخردی	تأخردی

*تأثیر هر یک از منابع و قابلیت‌ها با اهداف.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱. نقشه راهبردی توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

نسبتاً بالارزش، نادر، تقلید نشدنی و غیرقابل جایگزین هستند و از تناسب راهبردی برخوردارند. اندازه حساب‌های منابع، توانایی‌ها و قابلیت‌ها، بیانگر درجه تناسب آن‌ها با اهداف بوده و اندازه حساب عوامل کلان محیطی بیانگر درجه اضطراب رفع هر یک از عوامل است. به‌طور کلی برای منابع و توانایی‌ها و عوامل کلان محیطی قرارگیری در موقعیت بالا و سمت راست بیانگر بالاترین میزان امتیاز و نمره است. یافته‌های پژوهش در جدول شماره ۴ و اوزان به‌دست‌آمده در جدول شماره ۷ بیانگر این است که منابع و

با استنتاج از تصویر شماره ۱، میزان وزن (X)، درجه تناسب (Y) و اندازه هر عامل (Bubble Size) در جدول شماره ۷ نشان داده شده است.

محور افقی (X) بالارزش بودن، تقلیدناپذیری و تناسب سازمانی و محور عمودی (Y) میزان و درجه تناسب راهبردی عوامل را نشان می‌دهد. همچنین اندازه هر حساب میزان تناسب با اهداف را مشخص می‌کند. آن‌هایی که به سمت راست متمایل هستند،

«وجود ظرفیت‌های بالا در زمینه صنایع دستی (گیلم، فرش، گیوه و...)» با میزان ۳/۸۴؛ عامل «وجود سرمایه‌گذار خصوصی/ بومی و تمایل آن‌ها به توسعه کشاورزی» با میزان ۳/۷۹؛ عامل «داشتن مزیت در کشت‌های گلخانه‌ای» با میزان ۳/۷۹ و عامل «وجود ظرفیت در زمینه تولید مصنوعات و صنایع چوبی» با میزان ۳/۷۹ بیشترین میزان تناسب استراتژیک را داشتند. باتوجه به اینکه هر چه اندازه حباب بزرگتر باشد نشان‌دهنده تناسب بیشتر با اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی است. برای نشان دادن درجه تناسب هر عامل کلیدی با هدف (ستون Bubble) می‌توان گفت عامل «وجود ظرفیت بالا در زمینه صنایع دستی (گیلم، فرش، گیوه و...)» با اندازه حباب ۶/۷۵؛ «وجود سرمایه‌گذار خصوصی/ بومی و تمایل آن‌ها به توسعه کشاورزی»، با اندازه حباب ۵/۶۲؛ «ارائه تسهیلات بیشتر به سرمایه‌گذاران»، با اندازه حباب ۵/۳۲ و «توجه، نگاه و دغدغه مسئولین استان به امر توانمندسازی زنان روستایی»، با اندازه حباب ۵/۹۲ به ترتیب دارای بیشترین درجه تناسب با اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بودند.

قابلیت‌ها به‌عنوان عوامل داخلی و کلیدی (حباب‌های فیروزه‌های) مؤثر بر توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی اوزان متفاوتی را نسبت به یکدیگر دارند. به‌طوری که در محور افقی (X) تمام عوامل داخلی به‌جز وجود «ظرفیت بالا در کشاورزی استان» $(X=25/1)$ و «وجود گیاهان دارویی و خوراکی» $(X=20/1)$ به‌عنوان منابع و قابلیت، دارای مقادیر مختصات طولی کمتر از یک بودند. به عبارتی در مقایسه با سایر عوامل تنها دو عامل «ظرفیت بالا در کشاورزی استان» و «وجود گیاهان دارویی و خوراکی» دارای بالاترین اوزان هستند که نشانگر تناسب سازمانی آن‌ها نسبت به سایر عوامل در توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی است. از این رو باید به این عوامل توجه ویژه‌ای کرد. اما وزن کمتر از یک سایر منابع و قابلیت‌های استان نشان می‌دهد که این منابع و قابلیت‌ها در مناطق روستایی استان کرمانشاه به‌منظور توسعه توانمندسازی کارآفرینی خیلی کمیاب، تقلیدناپذیر و غیرقابل جایگزینی نیستند. محور عمودی (Y) بیانگر میزان و درجه تناسب راهبردی عوامل است و هر چه بزرگ‌تر باشد، نشان‌دهنده تناسب استراتژیک بیشتر عوامل است. از بین عوامل

جدول ۷. میزان اوزان، درجه تناسب و اندازه عوامل داخلی و محیطی.

عوامل محیطی	وزن و اندازه			منابع و قابلیت		
PESTEL1	BS:5	Y:3	X:5	R and C1	BS:4/72	Y:2/5 X:0/48
PESTEL2	BS:5	Y:3	X:3/20	R and C2	BS:5/02	Y:3/45 X:1/25
PESTEL3	BS:5	Y:3	X:5	R and C3	BS: 4/65	Y:3/09 X:0/60
PESTEL4	BS:5	Y:2	X:3/20	R and C4	BS:4/65	Y:3/29 X:0/77
PESTEL5	BS:5	Y:3	X:3/20	R and C5	BS:4/45	Y:2/65 X:0/95
PESTEL6	BS:3	Y:4	X:1/79	R and C6	BS: 2/95	2/95 X:0/39
PESTEL7	BS:5	Y:3	X:3/20	R and C7	B:4/80	Y:2/84 X:0/21
PESTEL8	BS:3	Y:2	X:1/60	R and C8	BS:3/40	Y:2/65 X:0/47
PESTEL9	BS:2	Y:3	X:1/79	R and C9	BS:2/84	Y:2/84 X:0/71
PESTEL10	BS:5	Y:4	X:1/60	R and C10	BS:5/92	Y:3 X:0/35
PESTEL11	BS:5	Y:3	X:5	R and C11	BS:3/09	Y:2/95 X:1/20
PESTEL12	BS:5	Y:4	X:3/20	R and C12	BS:4/94	Y:2/95 X:0/64
PESTEL13	BS:3	Y:3	X:1/79	R and C13	BS:3/90	Y:3 X:0/47
PESTEL14	BS:5	Y:3	X:1/60	R and C14	BS:6/75	Y:3/84 X:0/69
PESTEL15	BS:5	Y:4	X:0/80	R and C15	BS:5/62	Y:3/79 X:0/059
PESTEL16	BS:5	Y:2	X:0/80	R and C16	BS:4/65	Y:2/29 X:0/47
PESTEL17	BS:5	Y:1	X:1/79	R and C17	BS:3/97	Y:2/65 X:0/070
PESTEL18	BS:5	Y:2	X:3/20	R and C18	BS:5/32	Y:3/20 X:0/21
PESTEL19	BS:5	Y:4	X:5	R and C19	BS:4/05	Y:3/79 X:0/45
PESTEL20	BS:3	Y:3	X:1/79	R and C20	BS:4	Y:3/79 X:0/54

نتایج بررسی عوامل محیطی نیز حاکی از آن بود که وجود یک سری عوامل کلان مانع از تحقق کامل پیاده شدن برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی می‌شوند. از جمله عامل «ناهماهنگی و اختلاف بین دستگاه‌های اجرایی کشور» با بیشترین میزان قدرت و تأثیرگذاری به‌عنوان مانع توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی (با اندازه حساب ۵، مختصات طولی ۵ و عرضی ۴) در رتبه اول و عوامل «تحریم‌های بین‌المللی»، «افزایش تورم» و «نبود بازار فروش مناسب» با اوزان مساوی ۵ و اندازه حساب ۵ مهم‌ترین و قدرتمندترین موانع بعدی در مسیر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی محسوب شدند. در حالی که عامل «حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی» و عامل «وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان» دارای ضرورت بالا (اندازه حساب ۵) اما قدرت کمی (وزن کمتر ۰/۸۰) نسبت به سایر عوامل محیطی در رسیدن به هدف موردنظر است.

همچنین برای نشان دادن میزان درجه اضطراب هر عامل به‌عنوان محدودیت، با توجه به اندازه حساب هر یک از عوامل محیطی (ستون Bubble) می‌توان اذعان داشت، عوامل «تحریم‌های بین‌المللی»، «نوسانات شدید نرخ ارز»، «افزایش تورم»، «تغییرات آب و هوایی از جمله خشکسالی»، «مهاجرت نیروی جوان از روستاها»، «عدم وجود امنیت اجتماعی برای زنان در بازار کسب و کار»، «عدم وجود آموزش و کمبود مهارت زنان»، «نبود بازار فروش مناسب»، «قوانین و مقررات بانکی دست‌وپاگیر در دستیابی به تسهیلات»، «سیاست‌های حمایتی مقطعی از زنان»، «حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی»، «وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان»، «تهاجم فرهنگی»، «تداوم تخریب و از بین رفتن باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی» و «عدم هماهنگی کامل دستگاه‌های اجرایی کشور» با اندازه یکسان ۵ بایستی به‌منظور رسیدن به هدف موردنظر، در اولویت اول اضطراب برنامه‌ریزی جهت رفع و یا اصلاح قرار بگیرند.

د- قضاوت عوامل محیطی با منابع

به‌منظور تدوین راهبردهای پایانی لازم است که به قضاوت در مورد میزان امکانات و ترکیب عوامل محیطی با منابع و توانایی‌ها پرداخت. به‌عبارت‌دیگر آیا برای تدوین استراتژی، ترکیب این عوامل با یکدیگر راهگشا است و در این صورت در چه اولییتی باید قرار گیرند. همان‌طور که قضاوت عوامل محیطی با منابع و قابلیت‌ها در جدول شماره ۸ نشان می‌دهد نزدیکی عوامل محیطی همچون، «وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان»، «حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی» و «اعتماد ضعیف مؤسسات و شرکت‌ها به زنان» با منابع و قابلیت‌های موجود، بیانگر این موضوع بود که برخی از منابع و قابلیت‌ها می‌توانند بر این سه عامل محیطی به‌عنوان موانع برای توسعه توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی اثر گذاشته

و در جهت اصلاح و یا کاهش آن‌ها باشند. در حالی که برخی از منابع و قابلیت‌ها نشان از عدم تأثیر بر این سه عامل محیطی داشتند. به‌عنوان مثال وجود آب‌وهوای چهارفصل می‌تواند عامل «وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان» را به‌عنوان یک تهدید خارجی برای هدف موردنظر در اولویت پایینی تحت تأثیر قرار دهد. در مثال دیگر نیز می‌توان چنین اذعان داشت که «وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو» و «وجود مراکز فرهنگی و هنری» به‌عنوان قابلیت‌های داخلی استان کرمانشاه در ترکیب با عامل خارجی مهم و تأثیرگذاری چون «وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان» در اولویت بالایی قرار می‌گیرد و جهت تدوین راهبرد ترکیب این دو عامل راهگشا است. همچنین وجود منبع و قابلیت مهمی همچون «وجود بازارچه‌های مرزی برای توسعه صادرات» و یا «وجود منطقه ویژه اقتصادی» در ترکیب با «حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی» در اولویت بالایی قرار می‌گیرد که از ترکیب این دو می‌توان به تدوین راهبردی مؤثر و مطلوب جهت رسیدن به هدف موردنظر رسید. در حالی که با ترکیب قابلیت‌هایی مانند «وجود منابع آبی متنوع (چشمه/سد/ رودخانه/ چاه)» با عامل محیطی «وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان» نمی‌توان راهبرد مناسبی اتخاذ کرد. لذا قضاوت درباره این دو با نادیده گرفتن شدن ترکیب آن‌ها باهم انجام می‌گیرد. قضاوت هر کدام از منابع و قابلیت‌ها با عوامل محیطی ترکیب‌شده با آن‌ها در جدول شماره ۸، نشان داده‌شده است. برای ترکیب سایر منابع و قابلیت‌های موجود و عوامل خارجی نزدیک و دور با هر کدام از منابع و قابلیت‌ها، قضاوت بدین‌صورت انجام و راهبردهای پایانی مطلوب جهت رسیدن به هدف موردنظر ارائه شد.

در جدول شماره ۹ راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بر اساس نتایج پنج مرحله تکنیک Meta-Swot و ترکیب منابع و قابلیت با عوامل خارجی ارائه شده است. جمعاً ۱۷ راهبرد به‌منظور توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شناسایی شد. اولویت‌بندی راهبردها بر اساس وزن آن‌ها نشان می‌دهد که از نظر خبرگان راهبردهای مهم توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شامل «ارتقای انسجام اجتماعی و تسهیل شبکه ارتباطی بین زنان روستایی»، «تدوین قوانین و فراهم نمودن زمینه‌هایی برای حمایت از تولیدات و بازارهای خانگی زنان روستایی»، «ایجاد زمینه‌ها و بسترهای لازم به‌منظور حمایت از برند صنایع دستی، فرآورده‌های کشاورزی و دامی استان، مانند گلیم، نخود، روغن حیوانی و...» و «بسترسازی به‌منظور استفاده از ظرفیت‌های دست‌نخورده محیطی روستاها مانند گیاهان دارویی به‌منظور توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی» است که لازم است مورد توجه قرار گیرد. سایر راهبردهای شناسایی‌شده با توجه به اهمیت آن‌ها در جدول شماره ۴ ارائه شده است.

جدول ۸. قضاوت عوامل داخلی با منابع.

تأثیر ترکیب	عوامل محیطی	منابع و قابلیت‌ها
بالا	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	وجود زنان کارآفرین و خلاق به‌عنوان الگو
بالا	اعتماد ضعیف مؤسسات و شرکت‌ها به زنان	وجود ظرفیت بالا در زمینه‌های کشاورزی، دامداری، باغبانی و شیلات در استان
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	وجود بازارچه‌های مرزی به‌منظور توسعه صادرات
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	وجود منطقه ویژه اقتصادی
ضعیف (قابل چشم‌پوشی)	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	وجود آب‌وهوای چهارفصل
ضعیف (قابل چشم‌پوشی)	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	داشتن روستاها و آثار تاریخی با ثبت جهانی که زمینه توسعه و گسترش بازارهای محلی را با حضور و جذب گردشگران فراهم می‌سازد
بالا	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	وجود مراکز فرهنگی و هنری
ضعیف (قابل چشم‌پوشی)	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	قابلیت کشت محصولات سردسیری و گرمسیری باتوجه‌به تنوع آب و هوایی
ضعیف (قابل چشم‌پوشی)	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	شناخته شدن به‌عنوان قطب کشاورزی
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	توجه، نگاه و دغدغه مسئولین استان به امر توانمندسازی زنان روستایی
بالا	اعتماد ضعیف مؤسسات و شرکت‌ها به زنان	وجود گیاهان دارویی و خوراکی
بالا	اعتماد ضعیف مؤسسات و شرکت‌ها به زنان	داشتن قدمت و پیشینه غنی در زمینه تولید و فرآوری محصولات دامی و صنایع دستی
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	تردد زوار عتبات عالیات
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	وجود ظرفیت بالا در زمینه صنایع دستی (گیلم، فرش، گیوه و ...)
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	وجود سرمایه‌گذار خصوصی/ بومی و تمایل آن‌ها به توسعه اقتصادی استان
ضعیف (قابل چشم‌پوشی)	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	وجود منابع آبی متنوع چشمه/ سد/ رودخانه/ چاه
ضعیف (قابل چشم‌پوشی)	وجود باورهای سنتی در ارتباط با زنان	وسعت/ مجاورت با شهر/ استان هم‌جوار
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	ارائه تسهیلات بیشتر به سرمایه‌گذاران
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	داشتن مزیت در توسعه کشت‌های گلخانه‌ای
بالا	حمایت ضعیف دولت از برنامه‌های توانمندسازی زنان روستایی	وجود ظرفیت در زمینه تولید مصنوعات و صنایع چوبی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۹. راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه و اولویت‌بندی آن‌ها.

ردیف	راهبرد	وزن
۱	ارتقای انسجام اجتماعی و تسهیل شبکه ارتباطی بین زنان روستایی	۰/۳۳۴
۲	تغییر نگرش و تقویت باورهای فرهنگی مثبت نسبت به توانایی‌های زنان روستایی	۰/۲۴۸
۳	ایجاد امنیت روانی برای سرمایه‌گذاران، مؤسسات و شرکت‌هایی که با زنان روستایی فعالیت دارند و ایجاد بسترهای مناسب به‌منظور جذب سرمایه‌گذار در نواحی روستایی	۰/۱۴۱
۴	بازبینی نقادانه و اصلاح سیاست‌های کلان ملی در ارتباط با موضوع کارآفرینی زنان	۰/۰۹۶
۵	توجه به نیازهای شغلی زنان روستایی در زمینه‌های مختلف و متناسب با ظرفیت‌های نواحی روستایی	۰/۱۸۸
۶	افزایش توجه به توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی در بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه نواحی روستایی در سطوح بالای تصمیم‌گیری	۰/۰۷۷
۷	فراهم نمودن بسترهای افزایش دسترسی زنان روستایی به منابع تولیدی با اصلاح قوانین	۰/۱۱۷
۸	ایجاد بسترهای لازم برای فروش و بازاریابی مناسب فرآورده‌های تولیدی زنان روستایی	۰/۰۹۱
۹	تدوین قوانین و فراهم نمودن زمینه‌هایی برای حمایت از تولیدات و بازارهای خانگی زنان روستایی	۰/۳۱۱
۱۰	حمایت و ظرفیت‌سازی برای حضور زنان روستایی در نمایشگاه‌های محلی، ملی و بین‌المللی	۰/۰۶۱

ادامه جدول ۹. راهبردهای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی استان کرمانشاه و اولویت‌بندی آن‌ها.

ردیف	راهبرد	وزن
۱۱	استفاده از ظرفیت بازارچه‌های مرزی و گمرک در جهت توسعه صادرات صنایع دستی و محصولات تولیدی زنان کارآفرین روستایی	۰/۱۰۳
۱۲	فراهم نمودن زمینه‌های همکاری و مشارکت با کشور عراق جهت ایجاد نمایشگاه‌های مشترک صنایع و تولیدات زنان روستایی در هر دو کشور به‌خصوص در مناسبت‌های مختلف مانند ماه محرم	۰/۰۸۴
۱۳	برنامه‌ریزی به‌منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های فضای مجازی برای تبلیغ و فروش و بازاریابی فرآورده‌های تولیدی زنان روستایی	۰/۱۶۴
۱۴	شناسایی و رشد استعدادها و خلاقیت‌های زنان روستایی و بهره‌گیری منطقی از آن	۰/۰۴۸
۱۵	بسترسازی به‌منظور استفاده از ظرفیت‌های دست‌نخورده محیطی روستاها مانند گیاهان دارویی برای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی	۰/۲۱۷
۱۶	توسعه طرح‌های آموزشی مرتبط با کارآفرینی زنان روستایی	۰/۰۴۳
۱۷	ایجاد زمینه‌ها و بسترهای لازم به‌منظور حمایت از برند صنایع دستی، فرآورده‌های کشاورزی و دامی استان، مانند گلیم، نخود، روغن حیوانی و...	۰/۲۸۶

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

بحث و نتیجه‌گیری

گفت با فراهم نمودن بسترهای کارآفرینی برای زنان روستایی و داشتن زنانی توانمند می‌توان نشاط، سرزندگی و رشد و توسعه اقتصادی را در مرتبه نخست برای زنان و در گام بعدی برای نواحی روستایی تأمین نمود.

پس از شناسایی اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی در مرحله بعدی منابع و قابلیت‌های داخلی مناطق روستایی استان کرمانشاه برای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شناسایی گردید. مهم‌ترین این منابع و قابلیت‌ها وجود ظرفیت در زمینه کشاورزی و صنایع دستی، آب‌وهوای چهارفصل و وجود گیاهان دارویی در مناطق روستایی استان است. کشاورزی پیشانی سفید مناطق روستایی اکثر استان‌های کشور و به‌خصوص مناطق روستایی استان کرمانشاه است. به‌طوری‌که شغل اصلی اکثر روستائیان و تعداد زیادی از شهرنشینان در این استان کشاورزی است و زنان همپای مردان در فعالیت‌های مختلف کشاورزی مشارکت دارند و سهمیم هستند، علاوه بر آن استان کرمانشاه دارای اقلیم متنوعی در چهارگوشه آن است که قابلیت مناسبی برای کشت انواع محصولات در فصول مختلف و حتی محصولات خارج از فصل است. یکی دیگر از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مهم استان وجود گیاهان خوراکی و دارویی در مناطق روستایی استان است که می‌تواند به‌عنوان یک فرصت برای توسعه اشتغال و ایجاد درآمد پایدار برای زنان روستایی استان و توانمندسازی کارآفرینی آن‌ها باشد. اما نقاط ضعف استان در زمینه گیاهان دارویی که سبب کم‌رنگ شدن این ظرفیت و قابلیت در راستای توانمندسازی زنان روستایی شده است خام‌فروشی و کمبود واحدهای فرآوری در استان است که تأثیر منفی بر بازار فروش محصولات برای فعالان این حوزه و از جمله زنان روستایی و عدم استفاده آن‌ها از این قابلیت و ظرفیت شده است.

قدمت استان و به‌خصوص نواحی روستایی در زمینه صنایع دستی مختلف نیز یکی دیگر از ظرفیت‌های استان کرمانشاه است. این صنایع دارای ویژگی‌های سرمایه کم و اشتغال‌زایی پایدار است

بر اساس نتایج توانمندسازی زنان برای توسعه کارآفرینی دارای ۲۰ هدف است که از اهم آن‌ها می‌توان به کاهش مهاجرت، بهبود فضای کسب‌وکار و ایجاد اشتغال پایدار، بهبود معیشت و رفاه خانوارها اشاره نمود. لذا نتیجه مطالعات **هاک و همکاران (۲۰۲۰)** و **نواز^{۱۹} (۲۰۱۰)** نیز نشان داد که توسعه کارآفرینی می‌تواند با تأثیر بر روی اشتغال و رفاه به توانمندسازی زنان منجر شود. مطالعات نشان می‌دهد که روند مهاجرت از روستا به شهر در سال‌های اخیر در ایران روند رو به رشدی داشته است. مهاجرت‌ها بیشتر به‌منظور کسب شغل و ایجاد منبع درآمد بوده است، غافل از اینکه ثروت اصلی و منبع درآمد اصلی در ذخایر طبیعی نواحی روستایی نهفته است که به علت سهل‌انگاری مورد بی‌توجهی قرار گرفته و ماحصل این کم‌لطفی‌ها سبب شده است که روستا و زندگی در آن دیگر برای جوانان و روستائیان جذابیتی نداشته باشد. اما در صورت توجه نمودن به ظرفیت‌ها و توانمندی‌های زنان روستایی می‌توان با کمک به اقتصاد خانواده راه را برای ورود مجدد مهاجران به نواحی روستایی هموار نمود. درواقع با تقویت توانمندسازی زنان روستایی از طریق کارآفرینی، فضای کسب‌وکار در روستا رونق می‌گیرد، معیشت خانوارها در محیط روستا تأمین می‌شود که در نهایت سبب معیشت پایدار برای زنان و اعضای خانواده آن‌ها می‌گردد. این نتیجه در صورتی حاصل می‌گردد که کارآفرینی را مترادف ایجاد شغل و اشتغال برای زنان روستایی در نظر بگیریم. اما چنانچه تنها این تأثیر کارآفرینی یعنی اشتغال‌زایی برای زنان مدنظر نباشد می‌توان به آثار دیگر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی اشاره نمود که می‌تواند منجر به ارتقای مهارت‌های فردی و اجتماعی زنان روستایی گردد، باعث تولید ثروت شود و یا اینکه سبب افزایش دانایی زنان روستایی شود که تقویت هر یک از این مؤلفه‌ها در زنان روستایی خود به معنای توانمندسازی آن‌ها است. لذا می‌توان

19. Nawaz

که در نواحی روستایی استان کرمانشاه می‌تواند به‌عنوان بستر و زمین‌های در راستای توانمندسازی زنان و توسعه نواحی روستایی مورد استفاده قرار گیرد.

به‌طور کلی بر اساس نتایج ظرفیت‌های بخش کشاورزی در استان در بین روستائیان و به‌خصوص زنان روستایی یا ناشناخته باقی مانده‌اند و یا اینکه به‌صورت سنتی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند که نمی‌تواند کمک قابل‌توجهی به توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی داشته باشد. در واقع زنان روستایی استان از آگاهی و معلومات چندانی در زمینه ایجاد اشتغال با استفاده از این ظرفیت‌ها که بسیاری از آن‌ها نادر، غیرقابل جایگزین و تقلیدناپذیر هستند، برخوردار نبوده که سبب بی‌توجهی و عدم توانمندسازی آن‌ها در زمینه‌های مختلف و به‌خصوص کارآفرینی شده است.

در مرحله بعدی عوامل مختلف محیطی که مانع توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شامل ۲۰ مانع، شناسایی شد. از جمله این موانع می‌توان، تحریم‌ها، نوسانات شدید نرخ ارز، افزایش تورم، خشکسالی، مهاجرت نیروی جوان از روستاها، تهاجم فرهنگی و ... را نام برد. در واقع این موانع از نظر خبرگان می‌تواند بر توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی تأثیر منفی داشته باشد. لذا به‌منظور بهبود وضعیت معیشت روستائیان و تقویت توانمندسازی زنان روستایی در زمینه کارآفرینی مقابله با این موانع بسیار حائز اهمیت است. می‌توان گفت توانمندسازی و کارآفرینی در این بخش می‌تواند جهت رفع موانع مکمل یکدیگر باشند یک زن توانمند روستایی چنانچه در مسیر کارآفرینی با موانعی روبه‌رو شود می‌تواند در جهت مرتفع ساختن آن‌ها تلاش نماید. از طرفی کارآفرینی می‌تواند منجر به توانمندسازی زنان روستایی شود. در واقع چالش‌ها و شکست‌ها همان چیزی است که یک کارآفرین را به وجود می‌آورد و منجر به توانمندسازی او می‌شود. همان‌طور که گفته شد در مسیر توانمندسازی زنان روستایی نیز برخی موانع وجود دارد که سبب کند شدن یا بی‌انگیزگی زنان روستایی از ادامه مسیر می‌شود. اما چنانچه بتوان به طرق مختلف سرمایه‌های اجتماعی زنان روستایی را که پیش‌زمینه کارآفرینی و توانمندسازی آن‌ها است را تقویت نمود می‌توان آثار این موانع را به حداقل ممکن کاهش داد. البته این امر نیازمند برنامه‌ریزی و حمایت‌های لازم مسئولین نیز است. بنابراین نتیجه مطالعه کرمی و آگهی (۲۰۱۶)؛ وطنخواه نوغانی و همکاران (۲۰۱۶)؛ صادقی و طولابی‌نژاد (۲۰۱۹)؛ شجاعی‌فرد (۲۰۱۹) نیز رفع برخی موانع و توجه به برخی عوامل را در توسعه توانمندی روستائیان مهم دانسته‌اند.

بر اساس نقشه راهبردی ارائه‌شده مشخص شد که منبع و قابلیت‌های موجود در استان در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی خیلی کمیاب، تقلیدناپذیر و غیرقابل جایگزین نیستند. در واقع همان‌طور که گفته شد ۲۰ منبع و قابلیت داخلی

از سوی خبرگان برای مناطق روستایی معرفی گردید که بر اساس وزن مشخص شد که این منابع و قابلیت‌ها در مناطق روستایی استان خیلی کمیاب نیستند و چنانچه تنها با اتکا به این منابع و قابلیت‌های داخلی استان بخواهیم در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی اقدام نماییم نتیجه مطلوب عاید نمی‌گردد و غلبه موانع و عوامل محیطی مانع توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی می‌شود. اما در بین منابع و قابلیت‌های داخلی دو عامل «ظرفیت بالا در کشاورزی استان» و «وجود گیاهان دارویی و خوراکی» دارای بالاترین اوزان بودند که لازم است این دو قابلیت در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بیش از سایر عوامل مورد توجه قرار گیرد. اما وجود ظرفیت بالا در زمینه صنایع دستی (گیلم، فرش، گیوه و ...) وجود سرمایه‌گذار خصوصی/ بومی و تمایل آن‌ها به توسعه کشاورزی؛ ارائه تسهیلات بیشتر به سرمایه‌گذاران و توجه، نگاه و دغدغه مسئولین استان به امر توانمندسازی زنان روستایی به ترتیب دارای بیشترین درجه تناسب با اهداف توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بودند. از لحاظ علمی تناسب راهبردی یک تناسب برنامه‌ریزی و کارشناسی شده است برای مقابله با آثار منفی عوامل کلان و در بحث رقابت‌پذیری با رقبا که توانایی بیشترین سازگاری و انعطاف‌پذیری با شرایط پیش‌آمده از تأثیرات عوامل کلان و آثار رقابتی را دارد. بر اساس نتایج این عوامل نسبت به سایر موارد برای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بارزتر هستند. لذا اگر بخواهیم توانمندسازی زنان روستایی در زمینه کارآفرینی محقق شود توجه ویژه به ظرفیت استان و مناطق روستایی در بخش صنایع دستی می‌تواند به تحقق این موضوع کمک نماید و آن را محقق سازد. از طرفی لازم است که بسترهای حضور و جذب سرمایه‌گذاران به‌منظور سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی و در بخش کشاورزی فراهم گردد همچنین حمایت دولت از سرمایه‌گذاران نیز لازم است. بر اساس نتایج مسئولین استان به امر توانمندسازی و کارآفرینی زنان روستایی نگاه و توجه ویژه‌ای دارند این امر خود می‌تواند با رفع موانع و محدودیت‌ها تسهیلگر و تقویت‌کننده توانمندسازی زنان روستایی در زمینه کارآفرینی باشد.

پس از ترسیم نقشه راهبردی، تقابل بین عوامل داخلی با منابع انجام شد که بر اساس آن ۱۷ راهبرد در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی شناسایی و معرفی گردید و مشخص شد که «ارتقای انسجام اجتماعی و تسهیل شبکه ارتباطی بین زنان روستایی»؛ «تدوین قوانین و فراهم نمودن زمینه‌هایی در راستای حمایت از تولیدات و بازارهای خانگی زنان روستایی» و «ایجاد زمینه‌ها و بسترهای لازم در راستای حمایت از برند صنایع دستی، فراورده‌های کشاورزی و دامی استان، مانند گیلم، نخود، روغن حیوانی و ...» مهم‌ترین راهبردها با بالاترین امتیاز در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی هستند. هم‌راستا با نتایج این بخش از پژوهش، مطالعات الحاجی علی و سالیسو (۲۰۱۹)؛

سوی صاحبان صنایع و مدیران استان کرمانشاه به این مقوله مهم صورت گرفته است. مبین این امر، سهم ناچیز صنایع دستی استان کرمانشاه از بازار بزرگ اشتغال و اقتصاد این حوزه در سطح کشور و جهان علی‌رغم ظرفیت‌های بالای آن مانند بازارچه‌های مرزی، همسایگی با سایر کشورها، تنوع در صنایع دستی و ... است. ایجاد زمینه‌ها و بسترهای لازم در راستای حمایت از برند صنایع دستی، فراورده‌های کشاورزی و دامی استان، مانند گلیم، نخود، روغن حیوانی و ... علاوه بر گسترش رونق محصولات و صنایع سبب رشد اقتصادی و توانمندی زنان روستایی در این زمینه می‌شود که لازم است مورد توجه قرار گیرد. هرچند در ادوار گذشته فعالیت‌های زیادی در راستای حمایت از زنان روستایی و گروه‌های آسیب‌پذیر روستایی صورت گرفته است اما اکثر این برنامه‌ها تأکید بر جنبه‌های محدودی از توانمندسازی نظیر آموزش، وام دهی و تأمین اعتبار داشته است. این رویکردها در برنامه‌های توانمندسازی زنان باعث وابستگی بیشتر آن‌ها به دولت، بیشتر شدن مطالبات از دولت و افزایش انتظارات و وابستگی به منابع دولتی شده است. بر این اساس می‌توان گفت که ماهیت برنامه‌های اجرا شده و در حال اجرا بیشتر حمایتی است تا توانمندسازی زنان روستایی. لذا پیشنهاد می‌شود برنامه‌هایی به‌منظور توانمندسازی زنان روستایی مدنظر قرار گیرد که کمتر در زمینه حمایتی باشد و بیشتر ابعاد توانمندسازی زنان را تقویت نماید مانند ارائه آموزش و ارتقای مهارت‌ها، افزایش سطح سواد، فعال‌سازی و تقویت بازار فروش محصولات تولیدی.

پیشنهاد‌های پژوهش

بر اساس نتایج پژوهش پیشنهاد‌های ذیل در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی ارائه می‌گردد:

- باتوجه به تأثیر انسجام اجتماعی زنان روستایی در توانمندسازی کارآفرینی آن‌ها، پیشنهاد می‌شود انسجام اجتماعی زنان روستایی را از طریق برگزاری جشنواره‌های مختلف در محیط روستا، مراسمات مذهبی در مناسبت‌ها و اعیاد رسمی و غیررسمی و با کمک و مشارکت زنان روستایی تقویت نمود.

- با استفاده از ظرفیت بازارچه‌های مرزی و گمرک در جهت توسعه صادرات صنایع دستی و محصولات تولیدی زنان کارآفرین روستایی می‌توان مشکل بازاریابی و نبود بازار فروش محصولات فراورده‌های تولیدی آن‌ها را رفع نمود.

- همچنین باتوجه به مشکل فروش و بازاریابی فراورده‌های تولیدی زنان روستایی، همچنین قرارگیری استان در مسیر تردد زوار اربعین پیشنهاد می‌شود با برپایی نمایشگاه‌ها و غرفه‌هایی از توانمندی‌های زنان روستایی در مکان‌های مشخصی از تردد زوار، در زمان‌های مشخص و با قیمت کمتر نسبت به تأمین بازار فروش مناسب اقدام نمود. از طرفی اجرای طرح‌های درآمدزایی نظیر

صیامی و ستاریوند (۲۰۲۱) و کرمی و آگهی (۲۰۱۶) نیز نشان داد که راهبردهای مختلف در قالب برنامه‌های حمایتی می‌تواند به توانمندسازی زنان منجر گردد. انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد. به عبارتی انسجام اجتماعی به معنای استحکام درونی و مترادف با وحدت اجتماعی است. فرهنگ جامعه‌شناسی آلموند کولین انسجام اجتماعی را توافق افکار، احساسات و اعمالی توصیف می‌کند که وحدت یک گروه یا جامعه را مشخص می‌کند (Peters et al., 2019). باتوجه به اینکه زنان روستایی از سرمایه‌های اجتماعی ضعیف برخوردار هستند (Nourozi, 2016) که سبب می‌شود آن‌ها نتوانند به صورت یک گروه منسجم به فعالیت بپردازند، تقویت انسجام اجتماعی و شبکه‌های ارتباطی بین زنان روستایی به افزایش مشارکت بین آن‌ها و تقویت توانمندسازی آن‌ها در زمینه‌های مختلف و به خصوص کارآفرینی کمک خواهد نمود. مشارکت، انسان‌های گرفتار در چنگال ناتوانی را به راه توانمندی هدایت کرده، توانایی‌های بالقوه آن‌ها را به فعل رسانده و بر قدرتشان برای بهره‌گیری از زندگی می‌افزاید. درواقع با تقویت انسجام اجتماعی در بین زنان روستایی آن‌ها به یکدیگر وابسته و نیازمند خواهند بود که این مهم مستلزم طرد آگاهی و نفی اخلاقی مبتنی بر تقابل و مسئولیت نیست بلکه آن‌ها به‌عنوان یک گروه کاملاً پیوسته نوعی احساس ارتباط، تعامل و گرایش به یکدیگر خواهند داشت که سبب احساس مسئولیت متقابل، تقسیم‌کار بین آن‌ها می‌شود، به طوری که حاصل این اقدامات منجر به حفظ وحدت گروهی خواهد شد. چراکه طبق نظر امیل دورکیم (۱۹۸۷) انسان‌ها به اتصالات بین خود و این احساس که این اتصالات آن‌ها را به اهداف جمعی وصل می‌سازد، احتیاج دارند. تقویت انسجام اجتماعی زنان روستایی می‌تواند وحدت، سلامت و یکپارچگی آن‌ها را حفظ نماید و با افزایش روابط متقابل بین آن‌ها و ارتقا سبب مثبت بر توانمندسازی آن‌ها در راستای کارآفرینی خواهد افزود (Arabpour & Mehdizadeh, 2020). تدوین قوانین و فراهم نمودن زمینه‌هایی در راستای حمایت از تولیدات و بازارهای خانگی زنان روستایی نیز راهبرد دیگری به‌منظور توانمندی کارآفرینی زنان روستایی است. درواقع گسترش اشتغال پایدار با ایجاد مشاغل خانگی یکی از راه‌های رونق اقتصادی است و اشتغال و کارآفرینی موتور محرک توسعه و رونق اقتصادی به‌خصوص در نواحی روستایی است. اما یکی از مشکلات پیشروی زنان، بازاریابی و نبود بازار مناسب محصولات تولیدی آن‌ها است. حمایت از کسب‌وکارهای بانوان به‌ویژه زنان سرپرست خانوار در نواحی روستایی ضمن کمک به معیشت خانوارها فرصت حضور زنان در اجتماع را در کنار رسیدگی به وظایف خانه و تربیت فرزندان فراهم می‌کند که این موضوع در توانمندسازی زنان روستایی مؤثر خواهد بود.

علاوه بر رونق کشاورزی در مناطق روستایی استان کرمانشاه و مشارکت زنان در این عرصه، بسیاری از صنایع دستی زنان هنرمند این خطه شهره عام و خاص است. اما توجه اندکی از

- ایجاد تسهیلات مناسب مانند کاهش درصد سود بانکی، تسهیل شرایط اخذ وام کارآفرینی، بیمه خاص زنان سالخورده و بی‌سرپرست برای تأمین منابع مالی زنان روستایی جویای کار و رفع مشکلات سرمایه برای آنان نیز می‌تواند راهکاری در راستای توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی باشد.

- بهبود سیاست‌ها و برنامه‌های کارآفرینی دولت نیز می‌تواند به تقویت توانمندسازی زنان روستایی در زمینه کارآفرینی کمک نماید، این موضوع با ایجاد دفتر امور زنان در وزارتخانه‌های صنعت و بازرگانی، تدوین برنامه‌های جهت‌دار از سوی دولت برای تسریع رشد کارآفرینی زنان، اجرای برنامه‌های استراتژیک توسعه کارآفرینی زنان، هدایت تحقیقات سیستماتیک پیرامون وضعیت زنان، فراهم کردن زمینه فعالیت زنان در تجارت‌های بین‌الملل، مشارکت دادن سازمان‌های مختلف دولتی و خصوصی در تدوین اهداف بلندمدت و تهیه رویکردی هماهنگ‌کننده برای تعیین چالش‌ها و موانع موجود در طرح توسعه کارآفرینی زنان و اجرای برنامه‌های پیشنهادی (سازمان بین‌المللی کار ILO^{۲۰} و WEDGE^{۲۱}) به صورت بومی و با توجه به شرایط موجود می‌تواند محقق گردد.

- یکی دیگر از راهکارهای توانمندی کارآفرینی زنان روستایی باتوجه به عدم آگاهی و دانش آن‌ها در زمینه فرصت‌ها و ظرفیت‌های استان در راستای کارآفرینی، بهبود اطلاعات و خدمات‌رسانی به زنان کارآفرین با تأسیس یک دفتر مرکزی برای هماهنگ‌سازی سیستم خدمات‌رسانی توسعه مشاغل به زنان صاحب کسب و کار، شناسایی نیازهای زنان شاغل در حین توسعه کسب و کار و شناسایی و معرفی مراجع کمک‌کننده به آنان، هماهنگ ساختن نیازهای تجاری زنان و منابع موجود، شناسایی منابع تجاری غیرقابل دسترس زنان و فراهم آوردن شرایط سهولت دسترسی زنان کارآفرین به این قبیل منابع، انتشار و توزیع اطلاعات توسعه کسب و کار به وسیله انجمن‌ها به عنوان انکوباتورهایی برای کسب تجربه زنان در زمینه تولید و فناوری است.

تشکر و قدردانی

مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) با عنوان «شناسایی آسیب‌ها و راهبردهای توانمندسازی زنان روستایی منطقه کرمانشاه» و به شماره ۴۰۱۱۴۴ است. با تشکر از زحمات تمامی افراد مسئول و پیگیر در صندوق و همچنین تمامی دوستان و عزیزانی که در مرحله مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه محققین را مدد رساندند.

بازارچه‌های خوداشتغالی و گروه‌های همیار نیز راهکاری برای تقویت توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی است. علاوه بر آن فراهم نمودن زمینه‌های همکاری و مشارکت با کشور عراق برای ایجاد نمایشگاه‌های مشترک صنایع و تولیدات زنان روستایی در هر دو کشور به خصوص در مناسبت‌های مختلف مانند ماه محرم نیز راهکار مناسبی در راستای فروش محصولات و فراورده‌های تولیدی زنان روستایی است.

- از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی مهارت افزا به صورت منظم و متناسب با علاقه و ظرفیت‌های روستاهای مختلف و استفاده از زنان کارآفرین به عنوان مدرس دوره می‌توان ضمن استفاده از ظرفیت زنان کارآفرین روستایی به ایجاد انگیزه و خودباوری سایر زنان روستایی کمک نمود.

- دعوت از کارآفرینان و زنان کارآفرین روستایی باتجربه و موفق به عنوان الگو در جهت برانگیختن هر چه بیشتر نیاز به موفقیت در زنان روستایی پیشنهاد می‌شود. چراکه به هر اندازه میزان آگاهی و دید آنان نسبت به کارآفرینان برتر که توانسته‌اند در ارتباط با مواردی همانند کسب سود، وجهه اجتماعی، مفید واقع شدن برای جامعه، به دست آوردن قدر و اعتبار و غیره موفق عمل نمایند، بیشتر گردد به همان انگیزه آن‌ها برای اینکه همانند کارآفرینان موفق عمل نمایند، بیشتر خواهد شد.

- پشتیبانی از زنان روستایی کارآفرین با اعطای درجه هنری و گواهی کیفیت، می‌تواند ضمن ایجاد انگیزه در زنان باعث تشویق و ترغیب سایرین به کارآفرینی و نگرش مثبت جامعه روستایی به توانمندی‌های زنان روستایی گردد.

- اشاعه فرهنگ کارآفرینی برای زنان روستایی در بخش پرورش آبزیان باتوجه به ظرفیت‌های آبی استان و ارائه خدمات کارشناسی حمایتی رایگان به آن‌ها نیز می‌تواند به توانمندسازی کارآفرینی زنان روستایی بر اساس این ظرفیت اقدام نمود.

- ارائه برنامه‌های مستند از زنان موفق در زمینه کارآفرین روستایی و دعوت از زنان کارآفرین موفق می‌تواند به منظور فرهنگ‌سازی و تغییر دیدگاه و باورهای سنتی در ارتباط با زنان و ایجاد انگیزه کارآفرینی در آن‌ها مؤثر باشد.

- باتوجه به وجود گیاهان دارویی در منطقه و ظرفیت مناطق روستایی استان در بخش گیاهان دارویی، از طرفی عدم آگاهی و شناخت زنان روستایی در زمینه این فرصت‌ها و نحوه بهره‌گیری از آن‌ها، پیشنهاد می‌شود با ارائه مهارت‌های آموزشی از طریق دوره‌های فنی - حرفه‌ای، کارآفرینی، کشاورزی، ترویجی، بازاریابی در ارتباط با معرفی گیاهان دارویی منطقه، اهمیت آن‌ها و همچنین نحوه کشت، فراوری و بازاریابی آن‌ها در راستای بهره‌گیری از این ظرفیت‌ها به منظور توسعه توانمندسازی زنان روستایی استفاده شود.

20. International Labor Organization

21. Women's Entrepreneurship Development and Gender Equality

References

- Abdul, W., Shakil Ahmad, M., Abu Talib, N. Bt., Ali Shah, I., Tahir, M., Ali Jan, F., & Qaiser Saleem, M. (2017). Barriers to empowerment: Assessment of community-led local development organizations in Pakistan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 74, 1361-1370.
- Ahmadi, S., Kohestani, H., Yadavar, H., & Shabanali Femi, H. (2019). Meta-analysis of factors affecting the development of rural women's entrepreneurship. *Space Economy and Rural Development Quarterly*, 1 (27): 21-39. In Persian.
- Agarwal, R., Grassl, W., & Pahl, J. (2012). MetaSWOT: introducing a new strategic planning tool. *Journal of Business Strategy*, 33 (2): 12-21.
- Albrecht, G.H. (2013). How friendly are family friendly policies?, *Business Ethics Quarterly*, 13(2):177-92.
- Alhaji Ali, M., & Salisu, Y. (2019). Women Entrepreneurship and Empowerment Strategy for National Development. *Journal of Economics, Management and Trade*.22 (3):1-13.
- Alkire, S., Meinzen-Dick, R., Peterman, A., Quisumbing, A., Seymour, G., & Vaz, A. (2013). The Women's Empowerment in Agriculture Index. *World Development*, 52, 71-91.
- Anabestani, A. A., Sadeghlou, T., & Moradi, K. (2017). Analysis of the role of entrepreneurial project management in empowering rural women, case: members of the agricultural trade union system of Mahalat city. *Spatial Economics and Rural Development*, 7 (1): 219-203. In Persian.
- Anabestani, A.A., Sadeghlou, T., & Moradi, K. (2018). Analysis of the role of management of entrepreneurial projects in empowering rural women, case: members of the agricultural trade union system of Mahalat city. *Space Economy and Rural Development Quarterly*. 7 (1): 219-203. In Persian.
- Arabpour, A., & Mehdizadeh, Sh. (2020). Meta-analysis of studies of social order and cohesion in Iran. *Bi-quarterly journal of contemporary sociological researches*. 9 (17): 113-79. In Persian.
- Azimi, N. (2021). Designing a model for empowering rural women in Kermanshah. Ph.D. Thesis. Razi University. In Persian.
- Baig, I. A., Batool, Z., Ali, A., Baig, S. A., Hashim, M., & Zia-ur-Rehman, M. (2017). Impact of women empowerment on rural development in Southern Punjab, Pakistan. *Research Gate*. See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/320005123>. 1-13.
- Barghi, H., Taghdisi, A., Taziki, R. & Naderkhani, Z. (2013). Investigating the participation rate of rural women in agricultural activities. *Spatial planing*. 3(4). 155-174. In Persian
- Dehaghi, S., Chizari, M., & Seddighi.H. (2014). The role of agricultural cooperatives in social empowerment of rural women. *Journal of cooperation and agriculture*. 3 (11): 1-23. In Persian.
- Farajpour, M., Dodangi, A.R., & Sultanzadeh, H. (2015). Revival and organization of dilapidated urban structures in line with the empowerment of female citizens, case study: actions of Tehran Municipality. *Urban Management Quarterly*, 29 (3): 109-134. In Persian.
- Gates, B., & Gates, M. (2017). A Conceptual Model of Women and Girls' Empowerment. *Foundation/Prashant Panjiar*.
- Ghasemi, M., Shirmohammadi Khairabadi, M., & Ahmadi, S. (2021). Entrepreneurship development strategies among rural women using strategic planning tools, case study: Nasrabad district, Torbat Jam city. *Entrepreneurship Development*, 15(56): 320-309. In Persian.
- Ghanbari, Y., Bargi, H. & Ghotbinejad, N. (2016). Investigating the role of rural women's agricultural activities in household economic empowerment(A case study of Barzak section of kashan city). *Strategy*. 48. 62-76.
- Golkarfard, M., & Rezaei Moghadam, K. (2019). The relationship between entrepreneurship and empowerment of rural women in Fars province. *Entrepreneurship strategies in agriculture*. 6 (11): 1-10. In Persian.
- Hoque, M. SH., Bhattacharjee, H., & Islam, N. (2020). Women Empowerment through Entrepreneurship development in Bangladesh: Amultivariate Analysis. *International Journal of Management (IJM)*. 11(10): 392-379.
- Huis, M., Hansen, N., Otten, S., & Lensink, R. (2017). A Three-Dimensional Model of Women's Empowerment: Implications in the Field of Microfinance and Future Directions. *Frontiers in Psychology*.
- Islam, N., Ezaz, A., Chew, J., & D'Netto, B. (2012). Determinants of empowerment of rural women in Bangladesh. *World Journal of Management*, 4(2), 36 - 56.
- Jalilian, S. (2014). The role of business in the economic-social empowerment of rural women in Islamabad Gharb city. Master's thesis. Bu Ali Sina University. Faculty of Agricultural Sciences. In Persian.
- Jomayni, D., Jamshidi, A.R., Komasi, H., & Hoshangi, A. (2017). Analysis of obstacles to the development of women's entrepreneurship in rural areas, the case of chardavol village. *Space Economy and Rural development quarterly*.5(4): 45-63. In Persian.
- Karami, Sh., & Agahi, H. (2016). Analysis of structures influencing the empowerment of agricultural entrepreneurs. The second international conference on management and entrepreneurship with emphasis on the conditions of resistance economy. 1-13. Available: WWW.Sid.ir. In Persian.
- Kermani, M., Khorasani, M. M., Behravan, H., & Noghani, M. (2014). Investigating the factors affecting the ability of female heads of the studied household: women working in Kausar centers of Tehran Municipality in 2011. *Sociology of Iran*, 14 (3): 116-148. In Persian.
- Ketabi, M., Yazd Chasti, B., & Farrokhi Rastabi, Z. (2013). Empowering women to participate in development. *Women's Research*, 3 (7): 5-30. In Persian.
- Kumr Gutm, P., & MiShra. K. (2016). Study on rural women entrepreneurship in India: Issues and Challenges. *International Journal of Applied Research*.2 (2): 33-36.

- Knorr, H. (2011). From top management to entrepreneurship: women's next move? *International Journal of Manpower*, 32(1), 99-116.
- Kamberidou, I. (2020). Distinguished women entrepreneurs in the digital economy and the multitasking whirlpool. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 9(1):3.
- Kazemi, A., & Moghimi, B. (2019). Examining the barriers to the development of women's entrepreneurship in Iran using the process of hierarchical analysis. *Women and society scientific research quarterly*. 9(2): 249-274. In Persian.
- Maleki, T., Shahmoradi, M., Mirekzadeh, A. A., Najafi Kakavand, E., & Cham Cham, J. (2015). Investigating factors affecting the socio-economic status of rural women. *Journal of Rural Economics Research*, 2 (5): 1-18. In Persian.
- Malekifard, F., Ghanbarimovahed, R., Gholamrezai, S. & Pakravan Charvadeh, M.R. (2021). Investigating the Effect of Rural Women's Entrepreneurship on Households' Sustainable Food Security (Case Study: Khorramabad Township). *Journal of Rural Research*, 12(2):274-289. In Persian.
- Manouchehri, F., Bahrami, R., Parishan, M., & Ghaderi, R. (2021). Strategies for Empowering Local Communities in the Sustainable Development of Rural Areas (Case Study: Villages of Bazan District, Javanrood). *Journal of Rural Research*, 12 (3): 503-519. In Persian.
- Mat, I., & Razak, R. (2011). Attributes, Environment Factors and Women Entrepreneurial Activity: A Literature Review, *Asian Social Science*, 7(9), 124-130.
- Mathew, V. (2010). Women entrepreneurship in Middle East: Understanding barriers and use of ICT for entrepreneurship development. *International Entrepreneurship Management Journal*, 6,163-181.
- Motiai-Langroudi, S.H., ghadiri-Masoum, M., Dadvarkhani, F., Yadollahi Farsi, J., & Torkashvand, Z. (2012). Explaining the factors affecting the ability of villagers in the development of entrepreneurship, a case study of Zand and Samen sections of Malair city. *Journal of Human Geography Research*. No. 80: 119-138. (In Persian).
- Nahusenay, A. (2017). The Roles of Rural Women on Agricultural Labor Concriptions in Ethiopia: The Case of Delanta District, South Wello Zone. *EC Nutrition*, 6(4): 144-155.
- Nawaz, F. (2010). Critical Factors of Women Entrepreneurship Development in Rural Bangladesh. U.S.A: Bangladesh Development Research Center (BDR).
- Noor, Sh., Md Isa, F. & Mohd Nor, L. (2021). Women Empowerment through Women Entrepreneurship: A Comparison between Women Entrepreneurs and Fulltime Housewife in Pakistan. *Iranian Journal of Management Studies (IJMS)*, 14(2): 347-363.
- Nourozi, F. (2016). Explanation of pioneering theories in drawing the causal model of women's empowerment with an emphasis on economic empowerment. International conference of management Elites, Tehran. The leading institution of the karin conference. https://www.civilica.com/Paper-ICMAE01-ICMAE01_265.html
- Peters, K., Marrache, M., Lacroix, R., & Richardson, A. (2019). Social interactions in urban parks: stimulating social cohesion? *Urban forestry & urban greening*. Wageningen university. The Netherlands.
- Reshadat, S., Rajabi Gilan, N., Ghasemi, S. R., & Jamshidinazar, F. (2014). Assessment of Rural Women Empowerment Level and its Relation with Demographic and Structural Factors in Kermanshah, Iran. *Life Science Journal*, 11(4):117-129. In Persian.
- Rezai Moghadam, K., & Nematpour, L. (2014). Activity in vermicompost production organizations, a solution for empowering rural women: a case study of Fars province. *Rural and Development*, 17(3): 103-83. In Persian.
- Rafiei, Sh., Fathi, S., & Shiri, T. (2020). Investigating the fields of entrepreneurship development from the perspective of women entrepreneurs in Gilan province. *Iranian Journal of Social Development Studies*. 12 (2): 129-117. In Persian.
- Rostamalizadeh, V., & Jomezadeh, P. (2019). Investigating factors affecting the success of female entrepreneurs in tehran. *Social development quarterly*. 12(3): 172-198. In Persian.
- Rostami, F., Sahrai, M., Maleki, T., Sassani, F., & Shahmoradi, M. (2014). Pathology of girls' challenges and problems in rural communities (case study: Mahidasht village, Kermanshah city). *Women in Development and Policy*, 12(4): 506-489. In Persian.
- Roy, Ch., Chatterjee, S., & Dutta Gupta, S. (2019). Women Empowerment Index: Construction of a tool to measure rural women Empowerment level in India. *Research Gate*. See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/332474331>. 1-11.
- Sadeghi, Kh., & Tulabinjad, M. (2019). Investigating factors and drivers affecting the development of rural women's entrepreneurship (case study: Rashtkhar village). *Geographical thought*. 10 (141): 91-71. In Persian.
- Savari, M., Naghibiravand, F, & Asadi, Z. (2022). Explaining the Environmental Attitude of Rural Women in Zagros Forests of Lorestan Province. *Journal of Rural Research*, 13(1):162-180. In Persian.
- Saydaei, S. A., & Sadeghi, H. A. (2014). Entrepreneurship and rural development planning. *Neshardar Khovin Esfahan*. (In Persian).
- Siami, Q., & Satarivand, M. (2021). Strategic analysis of strategies for empowering women heads of households in informal settlements with an emphasis on entrepreneurship, case study: Ansar and Arvand neighborhoods in Shahid Rajaei town of Mashhad. *Journal of Women in Development and Policy*, 19 (3): 427-405. In Persian.
- Shojaeefard, A (2019). Empowering and creating rural entrepreneurship in small business environments (The case of Aysin Village of Bandar Abbsd). *Regional Planning Quarterly*. 9(36). 185-196.
- Sujatha Gangadhar, CH., & Malyadri, P. (2017). Impact of Microfinance on Women Empowerment: An Empirical Evidence from Andhra Pradesh. *J Entrepren Organiz Manag*, 4, 141 doi: 10.4172/2169-026X.1000141.

- Tesfy, A., & Tadele, H. (2014). The Role of Cooperative in Promoting Socio Economic Empowerment of Woman: Evidence from Multipurpose Cooperative Societies in SouthEastern Zone of Tigtay, Ethiopia. *International of Community Development*, 1(1): 1-11.
- Tripathi, K. A., & Singh, S. (2018). Analysis of barriers to women entrepreneurship through ISM and MICMAC (A case of Indian MSMEs). *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*. Downloaded by University of British Columbia Library At 00:26- 28 July 2018 (PT): 1-29.
- Vatankhah Noghani, A., Ghasemi, M., & Javan, J. (2016). Identification and prioritization of women's empowerment strategies in Mohajerfirst villages based on SWOT and QSPM matrix (case study: Mashhad city). *Women's Psychological Social Studies*, 14 (3): 61-92. In Persian.
- Venkadesh, A. (2012). *Rural Women Empowerment in India*. Department of Management Sciences.
- Zariye, S., Edalatiyan shahriyari, J., & Mokhtaribayekolai, M. (2021). Designing a local model of managing the development of Iranian women's entrepreneurship in women's affairs of Tehran municipality. *Business management quarterly*. 47: 197-213. In Persian.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی